

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

COĞRAFYA

8

DERS KİTABI

YAZAR
Hülya YAVUZ

ANKARA - 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Dil Uzmanı

Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım

YÜMER

Grafik Tasarım

YÜMER

Copyright © MEB

Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl!
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

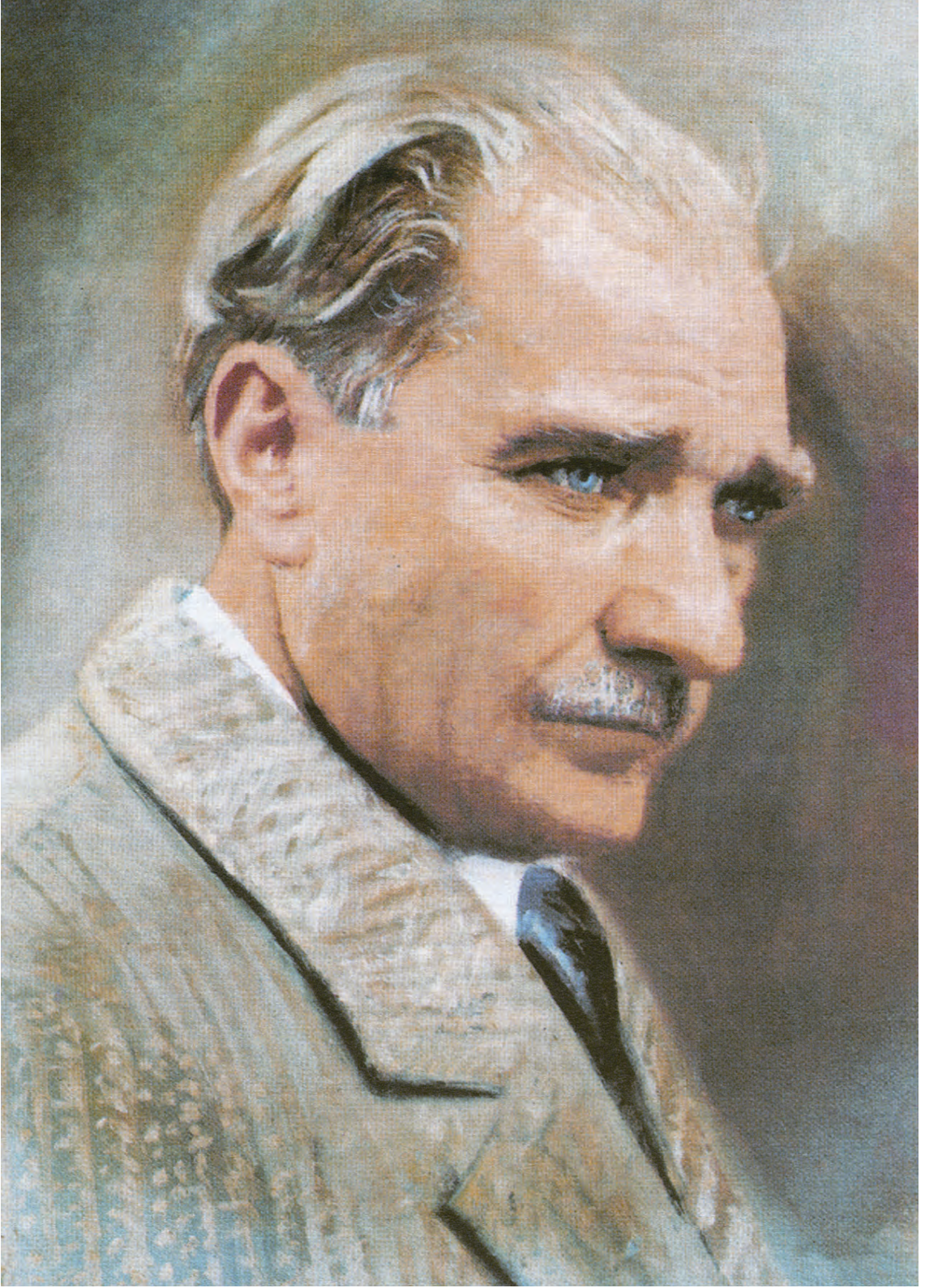
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1.ÜNİTE: KÜRESEL ORTAM: BÖLGELER VE ÜLKELER

1. BÖLÜM: JEOPOLİTİK KONUM

1.1	Kıtaların ve Okyanusların Konumsal Önemi	11
1.2	Ülkelerin Konumları ve Etkileri	15
1.3	Türkiye'nin Jeopolitik Konumu	18
1.4	Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Bölgesel Etkileri	20
1.5	Türk Kültür Havzası	21
	1. Bölüm Özeti	23
	1.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	24

2. BÖLÜM: ÜLKELER ARASI ETKİLEŞİM

2.1	Teknolojik Gelişmelerin Kültürel ve Ekonomik Etkileri	26
2.2	Gelişmişlik Seviyesinin Belirlenmesinde Etkili Olan Faktörler.....	28
2.3	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Özellikleri	29
2.3.1	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırılması	32
2.3.2	Ülkelerin Gelişmişlik Kriterleri	32
2.4	Ülkelerin Bölgesel ve Küresel Ölçekte Doğal Kaynak Potansiyeli	34
2.5	Enerji Güzergahları ve Etkileri	37
2.5.1	Deniz Yolu ile Taşıma.....	37
2.5.2	Boru Hatları ile Taşıma	38
2.5.3	Enerji Koridoru Türkiye	39
2.6	Çatışma Bölgeleri.....	41
2.6.1	Sınır Aşan Sular Sorunu.....	43
2.6.2	Barış Üzerine	45
	2. Bölüm Özeti	47
	2.Bölüm Ölçme ve Değerlendirme Soruları	49

2.ÜNİTE: ÇEVRE VE TOPLUM

1.1	Doğal Çevrenin Sınırlılığı	53
1.2	Doğal Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı ve Çevre Sorunları.....	56
1.3	Ülkelerin Çevre Sorunlarına Yaklaşımları	58
1.4	Çevre Sorunlarını Önlemede Bireylere Düşen Görevler	59
1.5	Çevresel Örgütler.....	61
1.6	Çevre Anlaşmaları ve Etkileri	62
1.7	Ortak Doğal ve Kültürel Mirasa Yönelik Tehditleri	63
	2.Ünite Özeti	66
	2.Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	68
	Ölçme Değerlendirme Cevap Anahtarı.....	70
	Sözlük.....	72
	Kaynakça.....	75

1. ÜNİTE

KÜRESEL ORTAM: BÖLGELER VE ÜLKELER

ÜNİTE KONULARI

- Jeopolitik Konum
- Ülkeler Arası Etkileşim

1. ÜNİTE

1. BÖLÜM

JEOPOLİTİK KONUM

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Tarihsel süreç içinde kıtaların ve okyanusların konumsal önemini,
- Türkiye'nin jeopolitik konumunu,
- Türk kültür havzası ve bu havza içindeki kültürel etkileşimi öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Stratejik Konum
- Coğrafi Keşifler
- Coğrafi Konum
- Ticaret Yolları
- Kültür Havzası

DÜŞÜNELİM

1. Günümüzde kıtaların ve okyanusların sahip olduğu konumun ekonomik etkileri nelerdir?
2. Kıtalar ve okyanuslar arasındaki bağlantının güçlü olması sosyal hayatı nasıl etkiler?

1.1. KITALARIN VE OKYANUSLARIN KONUMSAL ÖNEMİ

Jeopolitik konum, bir yerin kıtalara, okyanuslara ve denizlere göre olan durumudur. Coğrafi gelişmeler sonucu kıtaların, okyanusların ve denizlerin stratejik durumu tarih boyunca değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerin ortaya çıkmasında coğrafi keşifler, siyasi olaylar, teknoloji ve ulaşım alanındaki yenilikler ile doğal kaynakların varlığı gibi faktörler etkili olmuştur. Buradan da anlaşılacağı gibi jeopolitik konumu belirleyen unsur ekonomik gelişmelerdir. Stratejik öneme sahip ticaret yollarının olması, doğal kaynakların zenginliği bir yerin jeopolitik konumunu belirlemede kullanılan kriterlerdir. Bu durum aynı zamanda o yerin siyasi anlamda da değer kazandığının bir göstergesidir. Günümüzdeki çatışma alanlarına baktığımızda bu bölgelerin zengin yer altı kaynaklarına sahip olduğu ve siyasi kargaşaların yaşandığı gözlenmektedir.

Geçmişten günümüze gelinceye kadar kıtaların ve okyanusların konumsal öneminde meydana gelen değişiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a. İpek ve Baharat Yolları

Asya kıtası ile Avrupa kıtası arasındaki ticareti sağlayan Hint Okyanusu'ndan Akdeniz'e kadar uzanan Orta Çağ boyunca kullanılan İpek ve Baharat yolu dönemin en önemli bağlantı yolları arasındadır. Avrupalılar için önemli olan ipek, kâğıt, mücevher ve porselen gibi ürünler Çin'de üretilerek İpek yolu üzerinden Anadolu'ya oradan da Avrupa pazarına ulaşmaktaydı. Bunun yanında Hindistan'da üretilen baharatların Avrupalıların sofralarında yer almaya başlamasıyla ulaşımın önemi iyice artmıştır. Bütün bu gelişmeler İpek ve Baharat yolunu elinde tutan devletlere siyasi ve ekonomik olarak güç kazandırmıştır.

b. Coğrafi Keşifler ve Yeni Yollar

İpek ve Baharat yolu, Orta Çağ'da Arap ve Cenevizli tüccarların hâkimiyetinde iken Yeni Çağ'da Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş ve uzunca bir süre Osmanlının ticari kaynağı olmuştur. Avrupalıların doğu ülkelerindeki zenginliklere sahip olmak için

kullandıkları bu güzergâh üzerinden taşınan malların çok el değiştirmesi maliyetleri yükseltiyordu. 15.yy. da Avrupalıların gemicilikte ileri gitmeleri deniz aşırı seyahatlere olan cesaretlerini artırmıştır. Yeni yollar bulma ümidiyle İspanyol ve Portekizli gemiciler mavi sulara açılmıştır. Bu denizcilerden Kristof Kolomb 1492 yılında Atlas Okyanusu'nu geçerek Hint adalarına ulaştığını zannetmiş ancak yıllar sonra Amerigo Vespucci (Amerika Vespuçi) tarafından bulunan bu kara parçasının yeni bir kıta olduğu dünyaya ilan edilmiştir.

Aynı dönemde Bartolemeo Diaz (Bartelmi Diyaz) tarafından Afrika kıtasının güney ucundaki Ümit Burnu'nun bulunmasıyla Hint Yarımadası'nın batısına kadar gidilmiştir. 1519 yılında İspanya'dan yola çıkan ünlü denizci Magellan (Macellan) Dünya'nın yuvarlaklığını kanıtlamak için sürekli batıya gitmiş ve Güney Amerika kıtasının güney ucundaki Magellan Boğazı'nı aşarak Büyük Okyanus'a ulaşmış ancak yolda hayatını kaybeden Magellan, arkadaşı Sebastian Del Cano (Sebastiyan Del Kano) 1522 yılında seferi tamamlanmış ve Dünya'nın yuvarlaklığı kanıtlanmıştır.

Coğrafi keşiflerin ortaya çıkardığı sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yeni kıtalar keşfedilmiş ve yeni ticaret güzergâhları ortaya çıkmıştır.
- Akdeniz limanlarının önemi azalmış Avrupa'nın Atlas Okyanusu'na kıyısı olan limanları önem kazanmıştır.
- Asya kıtası cazibesini yitirmiş Amerika kıtası önem kazanmıştır.
- İpek ve Baharat yolları eski önemini koruyamamıştır.

Görsel 1.1 İpek Yolu Mintatürü

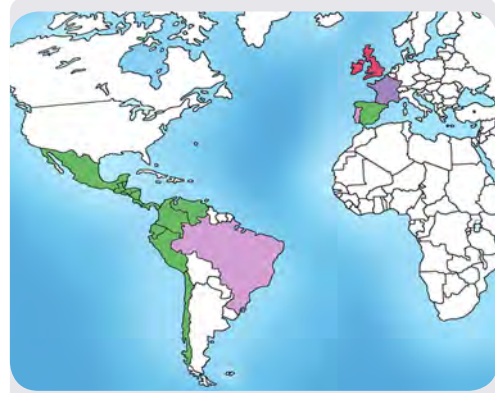
c. Sömürgecilik Anlayışı

Güçlü devletlerin diğer devletler üzerine maddi manevi üstünlük kurarak kontrol altına almaya çalışmasına **sömürgecilik anlayışı** denir. Coğrafi keşifler sonucu yeni yolların bulunması Avrupalıların Asya kıtasına olan ilgisini azaltmış yeni ticaret yollarına ve kıtalara doğru akınları başlatmıştır. Yeni bulunan bu yerler üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ülkeler arasında zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Orta Çağ'ın sonlarında yaşanan bu gelişmeler İspanyollar ve Portekizlileri birbirine düşürmüş, böylece Atlas Okyanusu'nun doğusunu Portekizler, batısını ise İspanyollar alarak ilk sömürge hareketlerini başlatmış oldu.

Sonraki yıllarda keşif yapan millet sayısı artınca yeni sömürge arayışları hızlanmıştır. Hollanda, Fransa ve İngiltere'de bu yarışın bir parçası olmuştur. Özellikle İngilizlerin kurduğu büyük sömürge kolonileri sayesinde zenginlikleri artmıştır. Sömürgecilik anlayışı ile Pasifik (Büyük Okyanus) Adaları, Afrika kıtasının güney ve batısı ile Amerika kıtası konumsal açıdan önem kazanmıştır.

d. Yeni Su Yolları ve Kanallar

Doğal olmayan insanların açtığı su yollarına **kanal** denir. Kanalların açılması denizlerin, okyanusların ve kıtaların konumunda köklü değişikliklere neden olmuştur. Açılan kanallar sadece ekonomik olarak değil askerî ve siyasi açıdan da son derece önem arz eder. Bu duruma örnek olarak Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı'nı verebiliriz.

İspanya İngiltere
Portekiz Fransa

Harita 1.1 17. yy. Sömürgeci Devletler

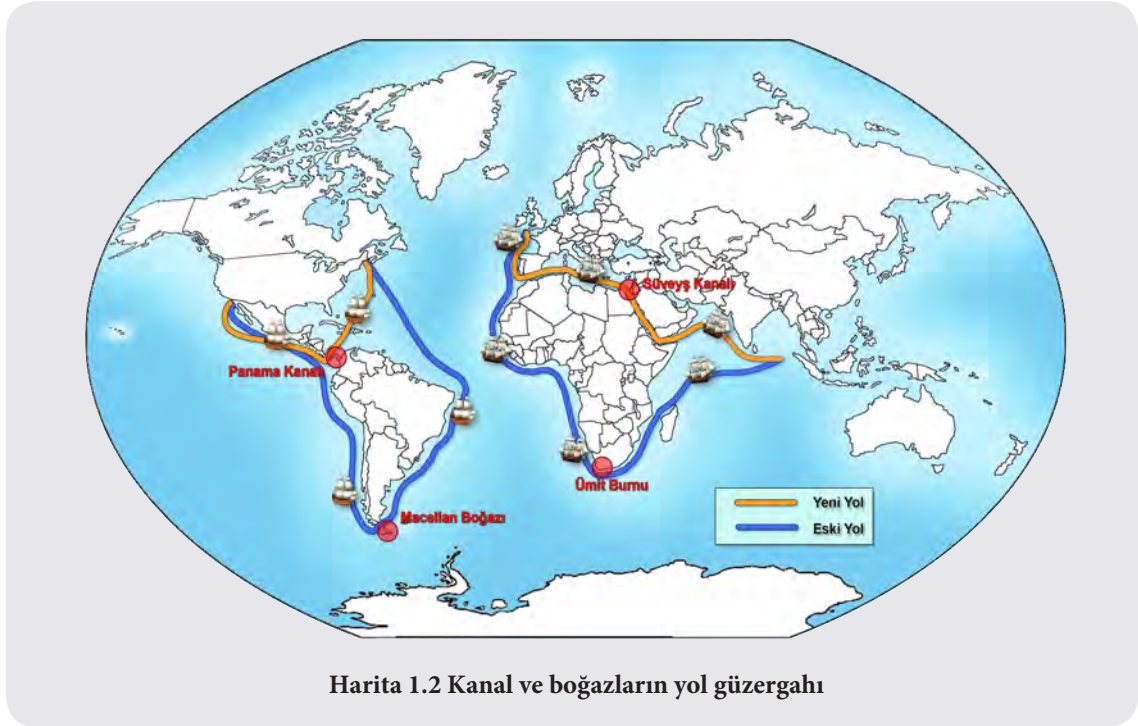

Görsel 1.2 Panama Kanalı-Panama

Görsel 1.3 Süveyş Kanalı-Mısır

1869 yılında açılan Süveyş Kanalı, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlar. Kanalin açılması ile Avrupa ve Güney Asya arasındaki su yolu kısalmış, Akdeniz limanları yeniden önem kazanmıştır. 1880 yılında yapımına başlanan Panama Kanalı'nın tamamlanması ise 1914 yılını bulmuştur. Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanusu birbirine bağlayan kanal Orta Amerika'nın en dar yerinde bulunmaktadır. Mühendislik harikası olarak nitelendirilen Panama Kanalı havuz sistemi ile çalışmakta ve gemilerin karşıya geçme süresi yaklaşık sekiz saati bulmaktadır. Panama Kanalı'nın açılması ile güneydeki Magellan Boğazı önemini kaybetmiş ve dünya ticaretinin yaklaşık %5'i bu su yolu ile sağlanmaktadır.

BİLGİ KUTUSU

19. yy.da petrol en önemli enerji kaynağı olmuştur. Sanayinin gelişmesi özellikle gelişmiş ülkelerin enerji açığının büyümesine neden olduğu gibi petrol zengini ülkelerin kaynaklarına da saldırılar başlamıştır. Orta Doğu bu anlamda sahip olduğu petrol rezervleri açısından oldukça iştah açıcıdır. O yüzden bölgedeki siyasi gerilimlerin yanında sıcak savaşlar çokça yaşanmaktadır. Bölge insanları bir yandan siyasi irade ile uğraşırken bir yandan da savaş ortamının getirdiği kaosla mücadele etmektedir. Bölgedeki petrol varlığı sadece Süveyş Kanalı'nı önemli hâle getirmemiş aynı zamanda Bab-ül Mendep ve Hürmüz Boğazlarının da gelişmesine neden olmuştur. Buna benzer bir durum ise Orta Asya'daki Hazar Petrol Havzası'nda yaşanmaktadır.

1.2. ÜLKELERİN KONUMLARI VE ETKİLERİ

Bir ülkenin Dünya üzerinde sahip olduğu coğrafi konum o ülkeye sağladığı bir avantaj ya da dezavantaj olarak dönebilir. Coğrafi konum, mutlak ve göreceli olmak üzere ikiye ayrılır. Mutlak konum ülkenin paralel ve meridyenlere göre Dünya üzerinde bulunduğu noktayı göstermektedir. Göreceli konum ise bir ülkenin iklimi, yer şekilleri, su kaynakları ve su yollarına göre olan durumu, yer altı kaynaklarına, kıtalara ve önemli denizlere olan uzaklığı gibi özellikleri içermektedir.

Ülkenin coğrafi konumu ekonomik anlamda gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır. Önemli su yolları üzerinde olan, doğal kaynakları bakımından zengin ve bu kaynakları kendi imkânları ile işletebilen ülkeler gelişme gösterir. Dünya geneline bakıldığında ülkelerin gelişmişliğinin aynı olmadığı kolayca fark edilmektedir. Özellikle Afrika ülkelerindeki az gelişmişlik, doğal kaynakların işletilmesi ve pazar bulmadaki yetersizlikler kıtadaki ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında salgın hastalıkların ve açlığın en fazla yaşandığı kıta olması başka bir sosyal sorundur.

a. Kanada'nın Sahip Olduğu Konumun Bölgesel ve Küresel Etkileri

Kanada, Kuzey Amerika Kıtası'nın kuzeyinde yer alır. Doğusunda Atlas Okyanusu, batısında Büyük Okyanus, kuzeyinde Kuzey Buz Denizi ve Alaska ile komşu olan Kanada'nın güneyinde ise kıtanın en gelişmiş ülkesi olan ABD yer alır.

Kanada Kalkanı adı verilen saha eski ve sert kayalarından meydana gelmektedir.

Güneydoğusunda kireç taşı yaygın bir şekilde bulunur. Bu yapı Niagara Irmağı ile bölünerek ABD ve Kanada arasındaki Niagara Şelalesi'ni oluşturmaktadır. Kanadadaki akarsular denize akışı olan açık havzalı sulardır. Ülkedeki iklim şartları kuzeye çıktıkça sert geçerken batı ve güneydoğusu ise daha ılıman bir hâle gelmektedir. Kutup kuşağında olması iklimindeki kar yağışlarının artmasına ve uzun süren soğuklar yüzünden ülke yüz ölçümünün büyük bir kısmı kar örtüsüyle kaplanmaktadır. Doğal kaynaklar bakımından, demir, bakır, çinko, altın, kurşun ve uranyumdur. Dünyada en fazla nikel çıkarılan ülkedir. Nüfus yapısına bakıldığında denize yakın yerlerde nüfusun sıklığı kuzeye doğru nüfusun seyrekleştiği görülmektedir. Ülkede nüfus çoğunlukla şehirlerde yaşamaktadır.

Harita 1.3 Kanada fiziki haritası

Kanada, orman sanayi, balıkçılık, madencilikle uğraşmanın yanında buğday, şekerpancarı, tütün, sebze ve çeşitli meyveler yetiştirmektedir. Ülke buğday üretiminde ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bunların dışında arpa, yulaf ve çavdarda yetiştirilmektedir. Mera ve otlakların fazla olması hayvancılığı öne çıkarmaktadır. Süt ve et ürünleri ihraç eder. Ülkede kürkçülüğün gelişmesine bağlı olarak vizon, tilki, su samuru gibi hayvanlar yetiştirilmektedir. Her iki tarafının okyanuslarla çevrili olması balıkçılık faaliyetinin de gelişmesini sağlamıştır. Kanada sanayi alanında pek çok ticari ürün üretip pazarlamaktadır. Bu anlamda ülkede yer alan başlıca sanayi kolları çelik, tarım makineleri, ulaştırma malzemesi, kâğıt, kimya ve gıda üzerinedir. Kanada sanayinin gelişmiş olmasının nedeni, ülkenin enerji kaynaklarının yeterli düzeyde olması ve bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılması nedeniyledir. Kanada ticaret hacmi büyük olan ülkeler arasındadır. İhraç ettiği ürünler arasında otomobil ve yedek parçaları, bunu kâğıt, selüloz, alüminyum, nikel, uranyum, asbest, bakır, petrol, elektrik enerjisi, doğal gaz, demir filizi, kurşun, kimya ve balık ürünleri takip eder. En fazla ihracat yaptığı ülkeler ABD, İngiltere ve Japonya'dır.

Kanada, ulaşım yönünden de oldukça gelişmiştir. Kara yolu ulaşımının yanında demir yolu, deniz yolu ve hava yolu ulaşımı ileri teknolojiye sahiptir. Önemli ticari limanlarının olması ülkeyi ekonomik anlamda rahatlatmaktadır. Geniş bir yüz ölçümüne sahip olmasından dolayı yolcu taşımacılığında daha çok hava yolu taşımacılığı tercih edilmektedir.

Görsel 1.4 Vancouver
(Kanada)

Kaynaklarını etkin bir şekilde kullanan Kanada, hemen güneyindeki ABD ile yakın ticari ilişkiler kurması ona küresel ve bölgesel anlamda güç sağlamıştır.

b. Mısır'ın Sahip Olduğu Konumun Bölgesel ve Küresel Etkileri

Kuzey Afrika'da yer alan Mısır'ın kuzeyinde Akdeniz, doğusunda Kızıldeniz bulunur. Batısında Libya, kuzeydoğusunda İsrail ve güneyinde Sudan ile sınırı vardır. Nil Nehri ülke topraklarını boydan boya aşarak, oluşturduğu delta ovası ile verimli tarım sahalarını beslemektedir. Ülkenin çoğu yerinde araziler çöllerle kaplıdır. Çöl ikliminin hâkim olması kuraklık sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Harita 1.4 Mısır'ın coğrafi konumu

Nil deltası ve çevresinde tarımsal faaliyetlerin olması burada medeniyetlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Mısır bulunduğu coğrafi konum gereği kuzeyden Akdenize, güneyden ise Hint Okyanusu'na doğru açılması stratejik önemini artırmıştır. 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı ile ticari ve politik anlamda önem kazanan Mısır, Avrupalılar için son derece önemli ülke hâline gelmiştir. Ayrıca Mısır'ın Orta Doğu petrollerine yakın olması ve enerji ticaretinde dış pazarlara açılan bir noktada olması ülkenin önemini hem küresel hem de bölgesel açıdan etkilemektedir.

Görsel 1.5 Süveyş Kanalı-Mısır

1.3. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU

Bir ülkenin coğrafi konumu ekonomik, sosyal ve siyasi yapısının diğer devletler ile olan ilişkisinin nasıl olacağını belirleyen durumudur. Jeopolitik konum aynı zamanda ülkenin dış siyasette izleyeceği politikaya da yön vermektedir.

Jeopolitik konum, iklim, yer altı kaynakları, yer şekilleri gibi özellikler bir ülkenin fiziki unsurlarını oluştururken nüfus, yerleşme dokusu, sosyal ve kültürel yapı beşerî unsurları oluşturmaktadır. Fiziki özelliklerin zaman içinde değişmesi söz konusu değil iken beşerî unsurlar zaman içinde değişikliğe uğramaktadır.

Ülkemiz Orta Kuşak'ta yer alır. Ilıman iklim kuşağının içinde olmasına rağmen yazlar sıcak ve kurak, kışlar sert geçmektedir. Bu durum ülkemizin sahip olduğu yer şekilleri ile yakından ilgilidir. Yüzey şekillerinin bozuk olması kısa mesafede sıcaklık ve nem koşullarının değişmesine neden olmaktadır. İklimsel çeşitlilik ülkede birbirinden farklı tarım ürününün yetişmesine imkân sağlar. Bunlara ek olarak su kaynaklarının bol olması ülkemizin jeopolitik önemini bir kat daha arttırmaktadır. Türkiye, Asya ve Avrupa kıtaları arasında bulunan Karadeniz ve Akdeniz sularını birleştiren iki önemli boğaza sahiptir. İstanbul Boğazı Karadeniz'in serin sularını Marmara Denizi'ne bağlarken; Çanakkale Boğazı Marmara Denizi ile Akdeniz arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Orta Doğu ve Hazar petrollerinin dış pazara taşınmasındaki en kısa yol Türkiye topraklarından geçmektedir.

Ülkemizin genç ve dinamik nüfus yapısı, iş gücü ihtiyacının olmaması, askerî alandaki yenilikler ve gücü stratejik konum ile ilgili diğer özellikler arasında sayabiliriz.

Harita1.5 Türkiye'nin jeopolitik konumu

a. Türkiye'nin Jeopolitik Konumunun Tarihçesi

Ülkemiz topraklarının bulunduğu Anadolu Yarımadası, geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devleti gibi devletlerin egemenliğinde kaldığı gibi kısa dönemde yaşayan beyliklere ait izlere de rastlanmaktadır.

Doğu ile Batı medeniyetleri arasında köprü olan Anadolu Yarımadası kuzeyden İpek Yolu, güneyden Baharat Yolu'nun geçtiği önemli ticaret yollarının üzerinde olması Jeopolitik önemini arttırmıştır. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da üstünlük sağlaması ve Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde halifeliğin Osmanlıya geçmesi ile Anadolu askerî, siyasi ve ekonomik anlamda kilit bir noktaya gelmiştir.

15.yy. da coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunması, Osmanlı Devleti'ni ekonomik yönden olumsuz etkilemiştir. Deniz ticaretinin yönü Atlas Okyanusu ile Hint Okyanusu'na doğru kaymıştır. Kuzeyde yer alan Rusya'nın sıcak denizlere inmek istemesi ve İngiltere'nin Kuzey Afrika'daki sömürgelere daha kısa yoldan ulaşma çabası İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının önemini daha da artırmıştır.

20.yy. başlarında Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda II. Dünya Savaşı ile beraber küresel anlamda yaşanan değişimler ve yeni politik oluşumlar Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasların önemini arttırmıştır.

Türkiye, jeopolitik konumu ile önemli bir enerji koridoru olma özelliği taşımaktadır. Kuzeyde Rusya, doğal gazın büyük bir kısmını ülkemiz üzerinden ihraç etmektedir. BM ve NATO üyesi olan Türkiye, askerî açıdan güçlü olduğu gibi bölgesel barışın ve güvenliğin sağlanmasında belirleyici rol oynar.

b. Kıbrıs Adası'nın ve Boğazların Türkiye'nin Jeopolitik Konumuna Etkisi

Akdeniz adalarından birisi olan Kıbrıs Adası, Türkiye'nin güneyinde yer alır. Bulunduğu sular geçmişten günümüze kadar önemli bir ticaret yolu olduğu için Anadolu, Ege ve Mezopotamya uygarlıkları için vazgeçilmez olmuştur.

300 yıldan fazla Osmanlı toprağı olarak varlığını sürdüren Kıbrıs Adası, bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olarak ikiye ayrılmıştır.

Suriye, Mısır, İsrail ve Süveyş Kanalı'na kadar olan su yolu koridoru üzerinde bulunur. Bu hâliyle

Harita 1.6 Kıbrıs Adası

Görsel 1.7 İstanbul Boğazı

ada, petrol zengini ülkelerin deniz yolu ticaretinin ortasındadır. Kıbrıs ülkemiz için Akdeniz'deki önemli bir askerî hava üssüdür.

Özellikle Mersin ve İskenderun Limanlarının güvenliği açısından da politik bir konumda yer alır.

İstanbul ve Çanakkale Boğazları ise Lozan Antlaşması'na kadar Osmanlı elinde iken bu anlaşma sonrasında kullanım hakkı kısıtlanmıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye Cumhuriyetinin eline geçmiştir. Boğazlar, Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki ülkeler için son derece önemlidir.

Üzerine köprüler inşa edilen İstanbul Boğazı, Asya ve Avrupa arasındaki transit kara yolu geçişini sağlamaktadır.

Üzerine köprüler inşa edilen İstanbul Boğazı, Asya ve Avrupa arasındaki transit kara yolu geçişini sağlamaktadır.

1.4. TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN BÖLGESEL ETKİLERİ

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu üzerine etkili olan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olmasının yanı sıra İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahiptir.
- Kuzeyde Hazar Petrol Havzası'na, güneyde ise Orta Doğu Petrol Havzası'na komşu olması onu önemli bir kavşak noktası hâline getirmiştir.
- Üye olduğu küresel ve bölgesel örgütler jeopolitik önemini artırmaktadır.
- Türkiye sahip olduğu kara yolları sayesinde üç kıta arasında bir bağlantı noktasıdır.

Harita 1.7 TANAP projesi

Jeopolitik Konum

Hava yolu ulaşımında son yıllarda yapmış olduğu atılımlar ile ülkeyi avantajlı hâle getirmiştir. Bulduğu konumu daha ileri bir seviyeye taşımak için bazı projeler geliştirmiştir. Bunların başlıcaları:

- Kanal İstanbul Projesi
- 3. Havalimanı Projesi
- Osman Gazi Köprüsü
- Demir İpek Yolu Projesi
- Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)

1.5. TÜRK KÜLTÜR HAVZASI

Türk kültürünün kökeni Orta Asya'ya dayanır. Orta Asya'dan çeşitli sebeplerle ayrılan Türkler önce Sibiryaya oradan Afrika'ya ve Balkanlar'a kadar uzanır. Konar-göçer hâlde yaşayan Türkler kültürlerini çok uzaklara kadar taşımışlardır. Günümüzde Anadolu topraklarının kilometrelerce uzağında bile Türk kültürüne ait eserleri görmemiz de bu durumun bir sonucudur. El sanatlarından, mimariye; müzikten, yemek kültürüne kadar pek çok ortak miras değerlerinde benzerlik görülmektedir. Örneğin Orta Asya'da kopuz çalan Türklerin Anadolu'da saz çalması gibi.

Harita 1.8 Türk kültür havzası

Türk kültürünün izlerine Balkanlarda Mostar Köprüsünden; Mısır'daki Tolunoğlu Ahmet Camisine, Sibiryadan Yemen'e kadar görmekteyiz. Türk milleti 5000 yıllık tarihî geçmişe sahiptir. Bu süreç içinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtasında siyasi

Görsel 1.8 Şirdar Medresesi (Buhara)

otorite olmuştur. Talas Savaşı'ndan sonra İslamiyet'i kabul etmeleri ile Türklerin kültür havzası genişlemiştir. Türkler kuzeybatıda Balkanlar, kuzeydoğuda Kafkaslar, doğuda Türkistan, güneydoğuda Orta Doğu, Akdeniz'in güneyinde ise Kuzey Afrika topraklarında varlığını devam ettirmiştir.

Türk kültür havzasının yayılış alanında bağımsız devletlerin olduğu gibi özerk topluluklar da vardır. Bunlara Orta Asya'da yer alan Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Doğu Türkistan; Kafkaslarda Azerbaycan, Dağıstan ve Çeçen kültürü örnek gösterilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin topraklarının bir kısmı Avrupa toprakları içinde Balkanlarda yer alırken büyük bir kısmı ise Asya toprakları arasındadır. Bu durumda Türkiye Cumhuriyeti hem Avrupa hem de Asya ülkeleri arasında sayılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin 600 yıl süren bu topraklardaki hâkimiyeti düşünüldüğünde kültürümüze ait ortak mirasın izlerine geniş alanlar yayılmaktadır. Ayrıca Türkler gayrimüslim topluluklarla uzun yıllar bir arada yaşadığı için kültürel değerlerini başka milletlere tanıtma fırsatı bulmuştur.

BİLGİ KUTUSU

25 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış, Orta Asya ve Kafkasya'da birçok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Türkiye, o günlerde bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke olmuştur. Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'dan oluşan bu devletlerle ortak bir dile, ortak bir hafızaya ve ortak bir kültüre sahip olmamıza, ikili ve bölgesel ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 1992 yılında kurulmuştur. Dış politikamıza aktif politika anlayışının yerleşmesi ile TİKA ortak değerlere sahip olduğumuz ülkeler başta olmak üzere birçok bölge ve ülkede Türk dış politikasını uygulayıcı bir aracı hâline gelmiştir.

TİKA, ofislerinin bulunduğu ülkelerle beraber 5 kıtada 170'e yakın ülkede kalınma merkezli işbirliği çalışmaları yapılmaktadır. Ülkemiz TİKA aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Orta Doğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşmaktadır.

Kaynak: TİKA

ÖZET

✓ Jeopolitik konum bir yerin önemli su yollarına, kıtalar ve denizlere göre olan durumudur. Jeopolitik konum, ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirler. Geçmişten günümüze gelinceye kadar insanlık tarihinde yaşanan ekonomik gelişmeler jeopolitik konumu da etkilemiştir. Örneğin 15.yy. a kadar İpek ve Baharat yolları en önemli ticaret yolları iken coğrafi keşiflerle bu yollar önemini yitirmiştir. Bilim ve teknolojiye yeni gelişmelerle açılan su yolları ve stratejik öneme sahip boğazlar dünyada bazı ülkelerin konumunu önemli hâle getirmiştir.

✓ Gelişmişlik seviyesi ile küreselleşme arasında sıkı bir bağ vardır. Dünyada küresel etkiye sahip şehir ve ülkeler siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan etkileri uzaklara kadar hissedilmektedir. Örneğin ABD, Kanada, Japonya, Almanya gibi ülkeler dünya ticaretini elinde tutar. Bu ülkelerdeki her türlü dengenin değişmesi başka kıtalardaki ülkeleri de etkilemektedir.

✓ Türkiye, bir Orta Kuşak ülkesidir. ılıman iklim yapısı ve yeryüzü şekillerindeki farklılıklar ülkede toprak, bitki ve tarım ürünlerinde zenginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Yarımada ülkesi olan Türkiye iki önemli boğaza sahiptir. İstanbul Boğazı, Karadeniz sularını Marmara Denizi'ne; Çanakkale Boğazı ise Marmarayı Akdeniz'e bağlayan su yoludur. Örneğin Odessa Limanı'ndan hareket eden bir geminin sıcak sulara inmesi için önce İstanbul Boğazı'na sonra Çanakkale Boğazı'na uğrayarak Akdeniz'e inmesi gerekir. Stratejik açıdan önemli olan bu iki boğazdan yıl içinde geçen gemi sayısı oldukça fazladır. Zaman zaman yaşanan gemi kazaları da boğazlardaki güvenliği tehdit etmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumun bölgesel ve küresel önemini arttırmak amacıyla uyguladığı projeler:

- Kanal İstanbul Projesi
- 3. Havalimanı Projesi
- Osman Gazi Köprüsü
- Demir İpek Yolu Projesi
- Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)

✓ Türk kültürü Orta Asya topraklarında doğmuş, oradan Sibirya'ya, Anadolu'ya, Balkanlara, Kafk slara ve Kuzey Afrika topraklarına kadar yayılmıştır. Türkler kültürel değerlerini yaşadığı coğrafyalara taşımayı başarmıştır. Bugün Türk kültürüne ait izleri en çok mimari alanda görmekteyiz. Bu anlamda Bosna Hersek'teki Mostar Köprüsü'nü Mısır'daki Tolunoğlu Ahmet Cami'ni Özbekistan'daki Şirdar Medresesi'ni örnek olarak verebiliriz.

1. BÖLÜM

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. TİKA aşağıdaki birimlerden hangisine bağlıdır?
 - A) İçişleri Bakanlığı
 - B) Dışişleri Bakanlığı
 - C) Cumhurbaşkanlığı
 - D) Kültür Bakanlığı
2. Aşağıda verilen bölgelerden hangisi Türk kültür havzası içinde yer almaz ?
 - A) Kafkaslar
 - B) Orta Doğu
 - C) Orta Afrika
 - D) Balkanlar
3. Verilen ifadelerden hangisinde Türkiye'nin jeopolitik öneminden bahsedilmemiştir?
 - A) Türkiye İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahiptir.
 - B) Trakya Yarımadası onu Avrupa topraklarına dâhil eder.
 - C) Güneyinde Orta Doğu petrol havzaları vardır.
 - D) Yüzey şekilleri oldukça engebeldir.
4. Aşağıdakilerden hangisi ülkemizin jeopolitik konumunu geliştirmek için attığı adımlar arasında bulunmaz ?
 - A) Maltepe Sahil Yolu
 - B) TANAP Projesi
 - C) Kanal İstanbul Projesi
 - D) Demir İpek Yolu Projesi
5. Kızıldeniz'i Akdeniz'e bağlayan su yolu aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Panama Kanalı
 - B) Süveyş Kanalı
 - C) Korint Kanalı
 - D) İstanbul Boğazı
6. Ülkelerin kıtalara ve okyanuslara göre olan konumuna verilen genel ad aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Matematiksel konum
 - B) Fiziksel Konum
 - C) İklimsel Konum
 - D) Özel Konum

1. ÜNİTE

2. BÖLÜM

ÜLKELER ARASI ETKİLEŞİM

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda,

- Teknolojik gelişmelerin kültürel ve ekonomik etkilerini,
- Gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde etkili olan faktörleri,
- Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin ekonomik özelliklerini,
- Ülkelerin bölgesel ve küresel ölçekte doğal kaynak potansiyelini,
- Enerji güzergâhlarını ve etkilerini,
- Çatışma bölgelerini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Küresel Güçler
- Sınırı Aşan Sular
- Sömürgecilik
- İnsani Gelişme Endeksi

DÜŞÜNELİM

Bilim ve teknolojideki yeniliklerin gündelik yaşantımıza sağladığı yararlar nelerdir?

2.1. TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN KÜLTÜREL VE EKONOMİK ETKİLERİ

İnsanların gündelik hayatı kolaylaştırmak, çevresini ve doğal çevreyi daha iyi kullanmak adına yaptığı yenilikler **teknoloji** olarak adlandırılır. Teknolojik gelişmelerin başlangıcı insanlık tarihi kadar eskidir. Tekerleğin bulunmasından başlayarak, günümüzdeki insansız araçlara kadar olan süreç teknolojik serüvenin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir.

Teknoloji üreten ve bunu dünyaya pazarlayabilen ülkelerin kalkınma seviyeleri yüksek olur. Özellikle Sanayi İnkılabı ile hızlı gelişen teknoloji, ekonomik büyüme hızının artmasında son derece etkili olmuştur. Teknolojik yenilikler en çok ulaşım alanında kendini hissettirmektedir. Sürekli gelişen ulaşım sistemleri sayesinde bugün dünya ticaretinde pazar alanı genişlemiştir. Bu durum bazı ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda küreselleşmesine de katkı sağlamıştır. İnsanlardaki merak duygusu ve ulaşım sistemlerinin gelişmesi turizm sektörünü ortaya çıkarmış ve böylece kültürler arası etkileşim başlamıştır.

Son yıllarda bilişim alanındaki gelişmeler ve özellikle Genel Ağ kullanımının yaygınlaşması küresel anlamda dünya ülkelerini yakından etkilemektedir. Artık bilgiye ulaşmanın yolu daha kolay ve kısa zamanda olmaktadır. Bu durum insanlar arasında yazılı ve sözlü iletişim bağlarını güçlü hâle getirmiştir. İlk bilgisayarlarda yapılan işlem sayısı kısıtlı iken bugün Genel Ağ kullanarak bankacılık hizmetleri, ticari alışverişler, devlet işleri daha kısa zamanda yapılmaktadır. Bu şekilde zamandan, iş gücünden ve kullanılacak malzemelerden de tasarruf sağlanmaktadır. Genel Ağ sayesinde küreselleşme hız kazanmış ve uzaklar yakın hâle gelmiş, farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar birbirlerini tanıma fırsatı bulmuştur. Son yıllarda insanların ülke dışına yaptıkları seyahatler artmış ve uçak bileti alma, otel bulma gibi faaliyetler Genel Ağ'ı kullanarak önceden planlama imkânı bulmuştur.

Görsel 1.9 e- ticaret

Görsel 1.10 Teknoloji ve Z Kuşağı

Teknolojinin ekonomik açıdan en önemli sonucu Genel Ağ adreslerini kullanarak yapılan e-ticaretir. Bu şekilde dünyanın her yerine üretilen bir ürünün pazarlanması daha kolay olmaktadır. Satın alma, kargo hizmetleri ve müşteri hizmetlerinin dijital ortamda yapılabilmesi e-ticaretin hacmini de genişletmiştir.

Sosyal açıdan ele aldığımızda teknolojik gelişmeleri yakından takip eden kuşak ile bu gelişmelerin gerisinde kalan kuşak arasında ciddi çatışmaların yaşanması kaçınılmazdır. 1965-1980 arasında doğanlar X kuşağını oluştururken 2001 ve sonrası Z kuşağını oluşturmaktadır. Her iki kuşak arasında olay ve olgulara bakış açısı değişmektedir. Örneğin X kuşağı arkadaşlıklarda yüz yüze iletişim kurmayı ön planda tutarken Z kuşağında sosyal ağlarda sanal arkadaşlıklar kurmayı yeğlemektedir. X kuşağında bilginin yayılması daha yavaş gerçekleşirken Z kuşağında Genel Ağ sayesinde bilgi kısa zamanda geniş kitleler ulaşmaktadır.

18. yüzyıla gelindiğinde buharlı makinelerin ortaya çıkması üretimin artmasını sağlamış ve dünya ticaretindeki dengeleri bozmuştur. Teknolojiyi üretimde etkin bir şekilde kullanan ülkeler sanayileşerek bugün dev bütçelere sahip olmuştur. Teknolojik yeniliklerin gerisinde kalanlar ise ekonomik anlamda ilerleyemedikleri gibi gelişmiş ülkelerin ham madde kaynağı olmaktan öte gidememişlerdir.

Yer altındaki ve yer üstündeki doğal kaynakların tespit edilmesi, çıkarılması ve işlenmesi için teknolojik yeniliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Afrika kıtasındaki madenlerin Avrupalılar tarafından çıkarılıp işletilmesi bu kıtadaki teknolojik yetersizliklerden kaynaklanmaktadır.

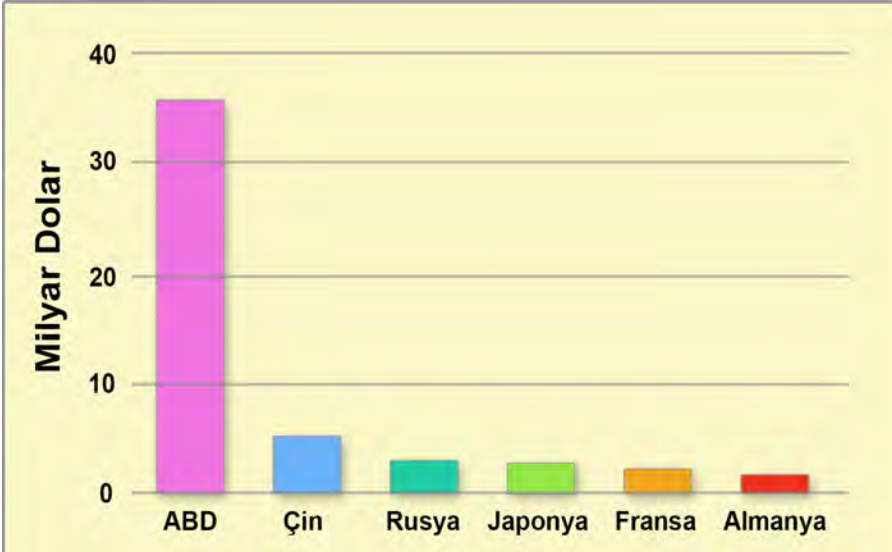

2.2. GELİŞMİŞLİK SEVİYESİNİN BELİRLENMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini etkileyen birçok faktör vardır. Sermaye, ham madde, teknoloji, pazar ve nitelikli iş gücüne sahip ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörler şunlardır :

- İhracat oranları ve ihraç edilen malların çeşidi,
- Enerji üretimi ve kullanımı,
- Kentleşme,
- Hizmet sektörünün gelişmişlik düzeyi,
- Ölüm oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin uzaması,
- İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması,

Gelişmiş ülkeler teknoloji ve bilişim dünyasındaki gelişmeleri yakından takip eden, bunları üreten ve pazarlayan ülkelerdir. O yüzden bu ülkelerdeki ticaretin hacmi büyük olur. Dünya pazarını ellerinde tuttukları gibi gezegen dışına çıkararak uzay araştırmaları da yapmaktadırlar. Bu durum gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında sosyal ve kültürel yapıdaki uçurumu arttırmıştır.

Grafik 1. Gelişmiş ülkeler teknoloji ve uzay araştırmaları

İnovasyon, yenilikleri takip ederek daha önceki üretim, pazarlama, yönetim ve dış ilişkilere kadar her alanda yeni yaklaşımlar kazandırmaktır. İnovasyonun olması için temel şart, değişim ve yeniliğin belirgin olması gerekmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler, küresel anlamda var olabilmeleri için rakipleri ile arasındaki farkı açmak ve çalışmalarına yenilikler katmak zorundadır. Bu öyle bir yarıştır ki ülkelerin kendilerine yeni hedefler koyması ve rakipleri ile olan mücadelede öne geçmesi için son derece

önemlidir. **Girişimcilik**; ekonomik anlamda yakın çevredeki fırsatları görmek ve onlardan yararlanmak için mal ve hizmet üretmektir. Girişimci kimseler, toplumun ihtiyaçlarını önceden gören ve bu ihtiyaçların karşılanması için üretimde bulunan kimse-dir. Girişimciler yeni iş kollarının oluşmasında ve toplumsal kalkınmada önemli katkı sağlayan kimselerdir.

90'lı yıllarda başlayan en önemli gelişme bilişim teknolojilerindeki yeniliklerin hızla artarak yatırıma dönüşmesidir. Teknolojinin her alanda kullanılması ile ülkeler arasındaki ticari ilişkiler gelişmiştir. Günümüzde bilgisayar dünyasındaki üretimlerin artması, ürünlerin daha ucuza mal edilmesi, yazılım sektörünün geliştirilmesi ve Genel Ağ kullanımının yaygınlaşması gibi gelişmeler ekonomik canlanmayı beraberinde getirmiştir.

Sanayi Devrimi'nde olduğu gibi dijital dünyadaki değişimlere ayak uyduramayan ülkelerin kalkınma hızları düşmektedir. Bu durum gelişen dünya ile arasındaki mesafeyi arttıran ülkeler için ekonomik anlamda yeni krizlerin ortaya çıkması demektir.

Görsel 1.12 Nijerya

Görsel 1.13 Japonya

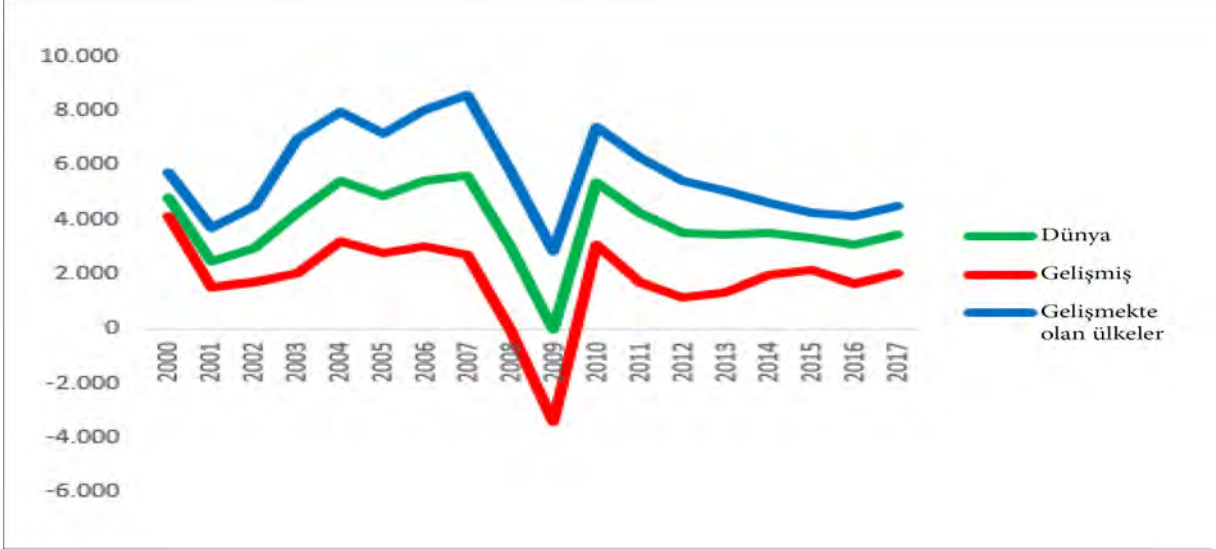
2.3. GELİŞMEKTE OLAN VE GELİŞMİŞ ÜLKELERİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

18.yy. ile başlayan sanayi devrimi önce Avrupa kıtasını daha sonra tüm dünya ülkelerini etkileyerek hızla yayılmıştır. Dünya ülkelerinin ekonomik yapısında yaşanan değişiklikler sosyal ve ekonomik anlamda gelişen ülkelerin refah seviyesini de yükseltmiştir. Sanayileşme sürecinin gerisinde kalan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri her geçen gün daha da fakirleşmiştir. Böylece ülkeler arasında gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan kapanması zor mesafeler ortaya çıkmıştır.

BM verilerine göre millî geliri kişi başına 1.000 ile 10.000 dolar arası olan ülkeler gelişmekte olan ülke sınıfında yer alırken kişi başı 10.000 doların üzerinde olan ülkeleri gelişmiş ülke olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kalkınma planları

Ülkeler Arası Etkileşim

neredeyse tamamlandığı için büyüme oranları yavaştır. Dünya üzerindeki ülkelerin büyük bir kısmı henüz gelişmekte olan ülke sınıfında olduğu için büyüme oranları da yüksek olmaktadır.

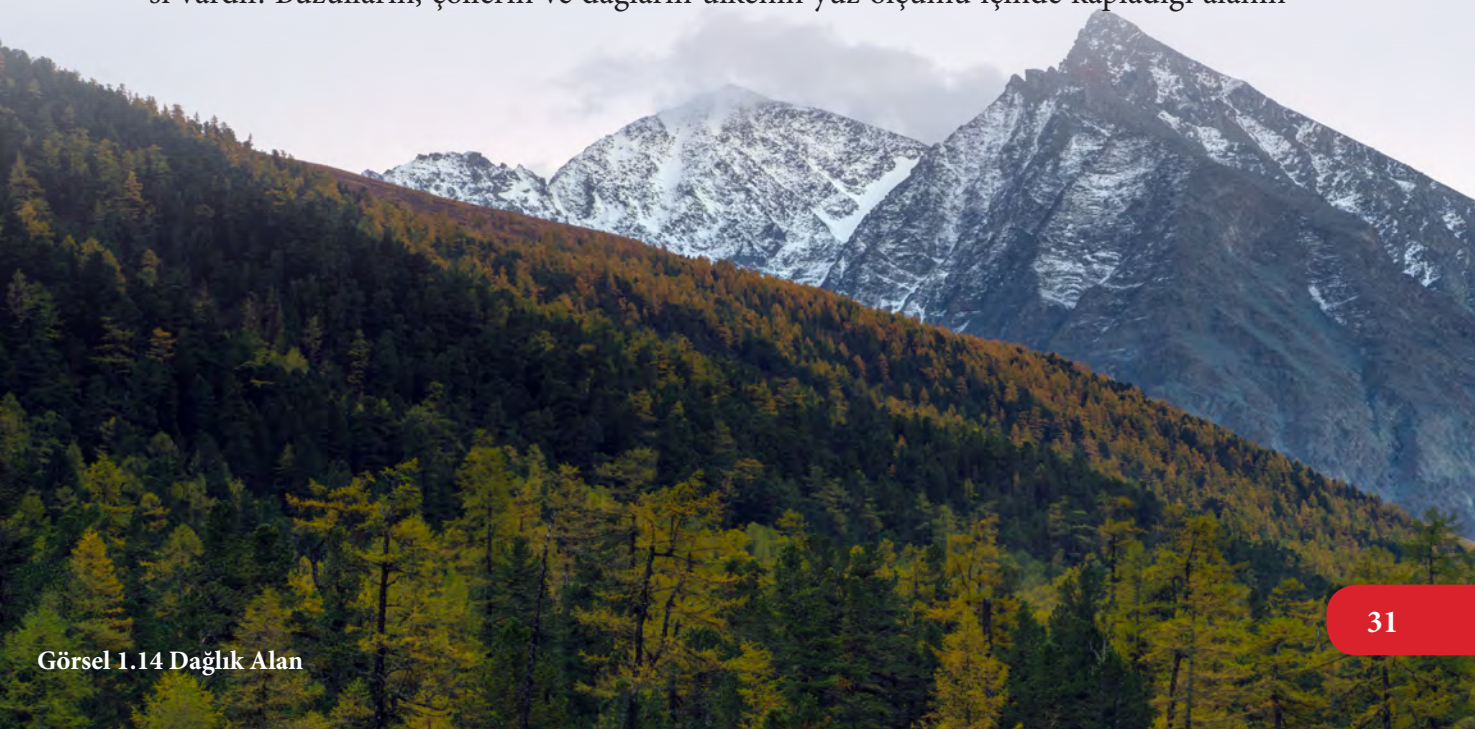

Grafik 2 Gelişmişlik seviyesine göre küresel büyüme oranları

Son yıllarda dünya ekonomisinde hızlı bir canlanma ve büyüme gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki büyüme hızının artması özellikle Avrupa ve Amerika kıtasındaki ülkelerde de olumlu beklentileri ortaya çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise dövizle borçlanma olduğu için tedirginlik yaşanmakta ve piyasalar oldukça kırılgan bir havaya bürünmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesindeki farklılıklar doğal ve beşerî olmak üzere iki temel unsurun kontrolü altındadır.

a. Doğal Faktörler

Ülkelerin sahip olduğu doğal koşulların gelişmişlik düzeyi üzerinde doğrudan etkisi vardır. Buzulların, çöllerin ve dağların ülkenin yüz ölçümü içinde kapladığı alanın

çok olması gelişmişlik düzeyini kısıtlayan unsurlar arasındadır. Bu özelliklerin baskın bulunduğu sahalarda ulaşım, tarım ve sanayi gibi ekonomik faaliyetler yapılamaz.

Yol yapım maliyetlerinin artması en çok ulaşım sektörünü olumsuz etkiler. Diğer taraftan ılıman iklim koşulları ve sade yer şekillerine sahip ülkelerde ekonomik faaliyetler daha kolay yapılabildiği gibi aynı zamanda çeşitlilik de artar.

Su kaynaklarının yeterli olması bir bölgede ekonomik faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Açık denizlerde kıyısı olan ülkeler ve ada devletler limanlarını etkin bir şekilde kullanmayı başarırlarsa deniz turizmi ve deniz ticaretinde önemli gelişmeler ortaya çıkmaktadır.

b. Beşerî Faktörler

Beşeri faktörler bir ülkenin nitelikli insan gücüne sahip olması ve bu gücü doğru yerde kullanmasıdır. Sadece nitelikli insan gücü değil sermaye, eğitim, teknoloji gibi unsurlar da beşerî faktörler arasındadır. Beşerî faktörlerin geliştiği ülkelerde ekonomik büyüme hızı yükselir, kişi başına düşen millî gelir payı artar ve insanlar daha rahat bir yaşam sürerler.

Üretimin artması ve ülkenin yeni yatırımlar yapabilmesi için sermaye birikimine ihtiyaç vardır. Mal ve hizmetlerin pazarlanması, sanayi tesislerinin kurulması ve bu tesislerde kullanılacak teknoloji için sermaye gerekmektedir. Sermaye birikiminin sağlanması için mal ve hizmetlerin uygun tüketim alanlarında pazarlanması lazımdır. Bilim ve teknolojiye örnek olarak Japonya verilebilir. Ülke, denizden toprak kazanarak kurduğu askerî üstlerle, sanayi tesisleriyle ve limanları ile yüz ölçümünü genişletmiştir.

2.3.1 Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Ülkelerin Karşılaştırılması

Görsel 1.16 Paraguay

Gelişmekte Olan Ülkelerin Ortak Özellikleri

- ✓ Kişi başına düşen millî gelir payı azdır.
- ✓ Nüfusun büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışır.
- ✓ Hizmet sektörü geri kalmıştır.
- ✓ Bilim ve teknolojiye yeni-likleri yakından takip edemezler.
- ✓ Tarımsal faaliyetler ilkel yöntemlerle yapılır.
- ✓ Kentleşme oranı azdır.
- ✓ Geniş aile modeli yaygındır.
- ✓ Nitelikli iş gücü azdır ve beyin göçü verir.

Görsel 1.17 İspanya

Gelişmiş Ülkelerin Ortak Özellikleri

- ✓ Kişi başına düşen millî gelir payı yüksektir.
- ✓ Nüfusun büyük bir kısmı sa-nayi ve hizmet sektöründe çalışır.
- ✓ Hizmet sektörü gelişmiştir.
- ✓ Bilim ve teknolojiye yeni-likler yakından takip edilir ve bu alanda yenilikler yapılır.
- ✓ Tarımsal faaliyetler modern yöntemlerle yapılır.
- ✓ Kentleşme oranı yüksektir.
- ✓ Çekirdek aile modeli yay-gındır.
- ✓ Nitelikli iş gücü fazladır ve beyin göçü alır.

2.3.2 Ülkelerin Gelişmişlik Kriterleri

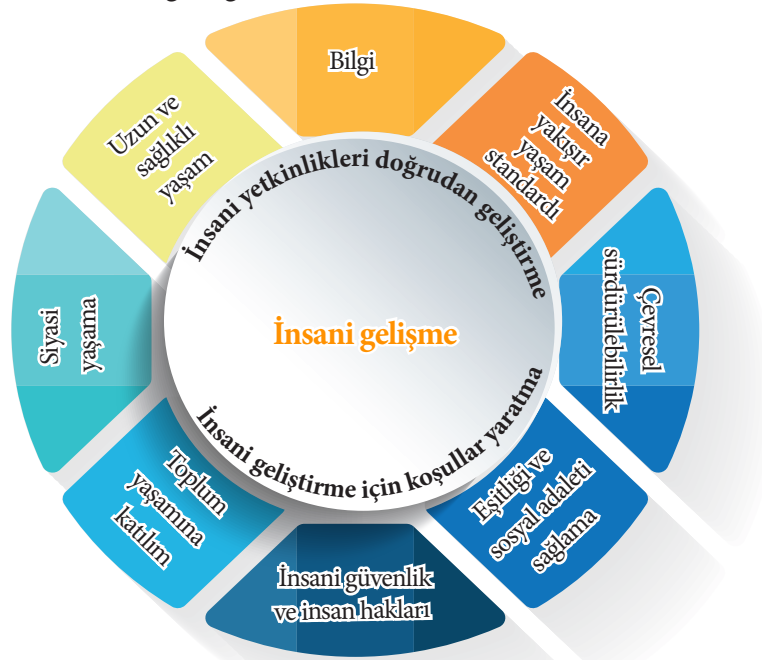
a. Gayrisafi Millî Hasıla

Bir ülkenin üretimden kazandığı toplam varlığına **gayrisafi millî hasıla** denir. (GSMH). Gayrisafi millî hasılanın az ya da çok olması tamamen ülke kaynaklarının kullanılıp kullanılmamasıyla ilgilidir. Ülke genelindeki gelir dağılımının adil olması toplumsal kalkınmada önemlidir. Ülkenin bir kısmında GSMH yüksek olması dengeleri

bozmaktadır. GSMH tek başına bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirlemede yeterli bir araç olamaz.

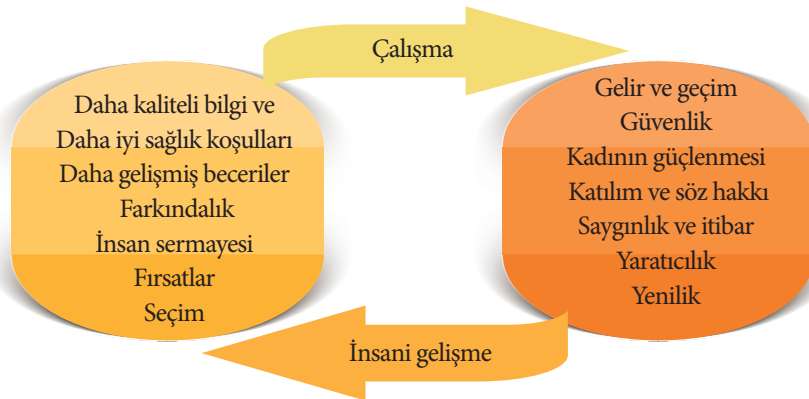
b. İnsani Gelişme Endeksi

BM tarafından yayınlanan insani gelişme raporlarına göre sağlık ve bilgi alanında ilerleyen ülkelerde BM tarafından her yıl insani gelişme endeksi yayınlanmaktadır. Gelişmişlik endekslerinin ölçütleri sadece GSMH'ye bakılmaz bunun yanında sağlık-taki gelişmeler ve bilgi de ölçüt olarak kabul edilmektedir. Hazırlanan bu endeksin amacı dünya üzerinde eğitim, sağlık, özgürlükler, beslenme sorunları ve güvenlik gibi konularda küresel olarak birliği sağlamaktır.

Grafik 3 İnsani gelişme endeksi

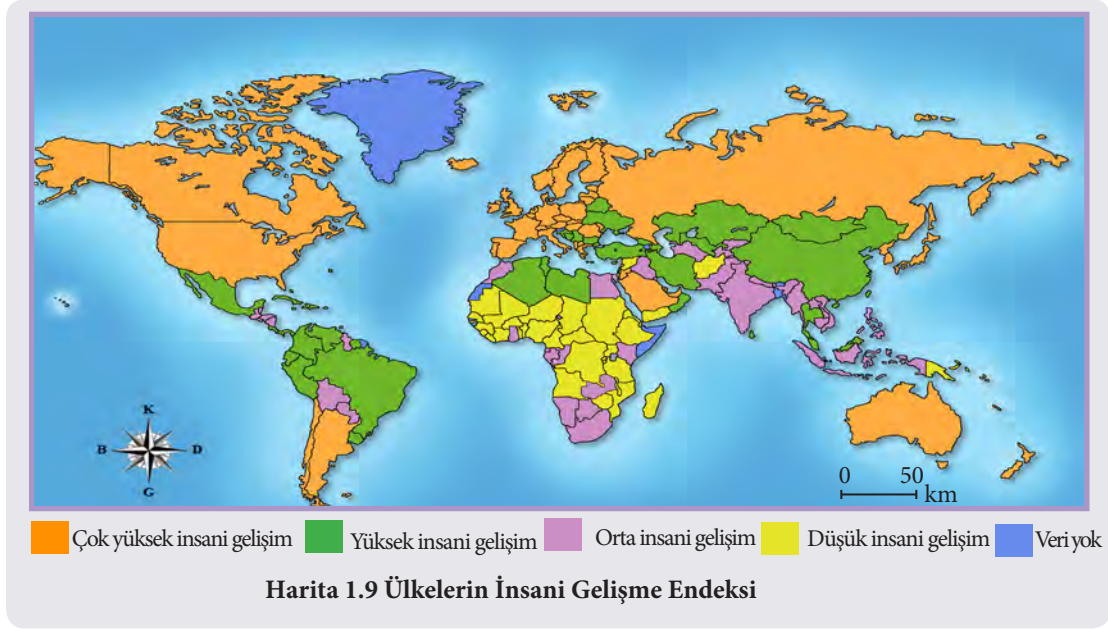
Her geçen yıl artan Dünya nüfusu 7 milyarın üzerine çıkmıştır. Onda biri aşırı yoksulluk sınırının dışına taşarken 2.6 milyarın üzerinde insan ise ancak temiz içme suyunu ulaşabilmektedir.

Grafik 4 İnsani gelişme ve çalışma

Ülkeler Arası Etkileşim

Dünya genelinde beş yaş altı çocuk ölümlerinde azalmalar yaşansa da açlık ve savaşlardan ölen çocuk oranları da azımsanmayacak kadar çoktur. Kadınların demokratik haklarını kullanarak parlamenter mecliste yer alma oranları 2016 verilerine göre % 23 artmıştır. Küreselleşme ile beraber gelen gelişmeler dünyanın her yerinde aynı hızda olmadığı için günümüzde hâla susuzluk, açlık, yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği ve şiddet gibi konularda ülke ya da bölgeler sıkıntı çekmektedir.

2.4 ÜLKELERİN BÖLGESEL VE KÜRESEL ÖLÇEKTE DOĞAL KAYNAK POTANSİYELİ

Sanayi devrimi sonrasında halkın refah seviyesi yükselmiş ve her geçen gün artan nüfus, doğal kaynakların hızlı tükenmesine neden olmuştur. Bu kaynakların etkin kullanımı ülkenin ekonomik refahının yükselmesine işsizlik ve fakirlik oranının düşmesine neden olur. Özellikle gelişmiş ülkelerin fosil yakıtlara olan ihtiyacı sanayileşme ile artarak devam etmiş hatta büyük sömürge kolonileri kurarak ticaret hacimlerini büyütmüşlerdir.

Doğal kaynaklar açısından zengin olan bölgeler Kuzey Amerika, Asya ve Orta Doğu'dur. Zengin yer altı kaynaklarına sahip olan bu bölgelerdeki ülkelerin gelişmişlik seviyeleri aynı değildir. Örneğin Güney Afrika Cumhuriyeti elmas, altın ve platin gibi değerli madenlerce zengindir ancak

Görsel 1.18 Gana

ülkedeki siyasi boşluklar yüzünden uzun yıllar sömürge altında bulunmasının başlıca nedeni olmuştur. Günümüzde benzer durumu Orta Doğu ülkelerindeki petrol zengini ülkelerde görmekteyiz.

Ülkelerin gelişmişlik seviyesi doğal kaynağın etkin kullanımında ve sürdürülebilir olmasında önemlidir. Gelişmiş ülkeler doğal kaynağı işlemede modern teknolojik yöntemleri kullanır. Örneğin Noveç'deki orman kullanım alanı ile Kongo'daki aynı değildir. Norveç, ormanlardan; kereste, tomruk, mobilya ve yan ürün elde ederken Kongo ham madde ihracatında kullanmaktadır.

Sanayileşen ülkeler için vazgeçilmez olan fosil yakıtlar geri kalmış ülkeler için siyasi ve ekonomik baskı unsuru olmaktadır. Nijer, Çad, Kazakistan, Özbekistan gibi ülkelerin gelişmişlik düzeyinin geri kaldığı ve ülke sınırlarının sanayileşmiş ülkeler tarafından çizildiği görülmektedir. Benzer durumu Amerika kıtasında görmekteyiz. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde (Peru, Guatemala, Ekvador vs) petrol zengini olması ve tarımsal faaliyetlerin yapılması kıtadaki diğer süper güçler tarafından sömürülmesine neden olmaktadır. Bu anlamda gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeleri tarımsal ham madde alanı olarak kullanmaktadır. Örneğin kahvenin ve kauçuğun anavatanı olan Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya için önemli ham madde alanıdır.

1. UYGULAMA

Aşağıda verilen Dünya haritası üzerinde doğal kaynakların kullanımını açısından gelişmiş ülkeleri, coğrafya atlası kullanarak işaretleyiniz.

DOĞAL KAYNAKLARIN KULLANIMINA BİR ÖRNEK: NORVEÇ

Harita 1.10 Norveç lokasyonu

Norveç, İskandinav Yarımadası'nın batısında yer almaktadır. Atlas Okyanus, İsveç, Finlandiya ve Rusya ile komşuluğu bulunan bu ülkede yer şekillerinin önemli bir kısmını İskandinav Dağları oluşturur. Bu dağların yüksekliği 2000 m'yi geçmektedir. Dağların arasındaki akarsuların boyunun kısa olması ülkede hidroelektrik potansiyelini de arttırmıştır. Kuzey yarımkürede soğuk kuşağın içinde

yer alan Norveç'te okyanusal, sert karasal ve tundra iklimleri hüküm sürer. Ülkede yazlar kısa sürerken kışlar uzun ve soğuktur. Yer şekillerinin engebeli olması tarımı kısıtlayan en önemli doğal faktördür. Doğal bitki örtüsü iğne yapraklı tayga ormanlarından oluşur. Hayvancılık bakımından gelişmiş olan Norveç'te sığır, koyun, keçi ve Ren geyiği yetiştirilmektedir. Bunların yanında Norveç, dünyada balık ticaretinin en çok geliştiği ülkeler arasında yer alır. Balıkçılık için kullanılan gemiler ileri teknoloji ile donatılmış olup açık deniz balıkçılığı şeklinde yapılmaktadır.

Ülke; demir, kuşun, nikel ve bakır çıkarımının yanında zengin petrol yataklarına da sahiptir. Norveç'te orman sanayi, balık ürünleri, süt ve süt ürünleri sanayi, kimya, gübre ve gemi yapımı öne çıkan sanayi kollarıdır. Bütün bunlara ek olarak Norveç gelişmiş bir ulaşım ağına da sahiptir.

Turizm potansiyeli olarak da zengin olan ülkede çok sayıda millî park ve fiyordlü kıyıları mevcuttur. Petrol, doğal gaz, balık ürünleri ve ağaç ürünleri ihraç eden Norveç, dış ticaretini İsveç, Almanya, İngiltere, Hollanda, ABD ve Danimarka ile yapmaktadır.

Özetleyecek olursak Norveç'in gelişmesinin nedeni sahip olduğu doğal kaynakları etkili ve doğru bir şekilde kullanmasıdır.

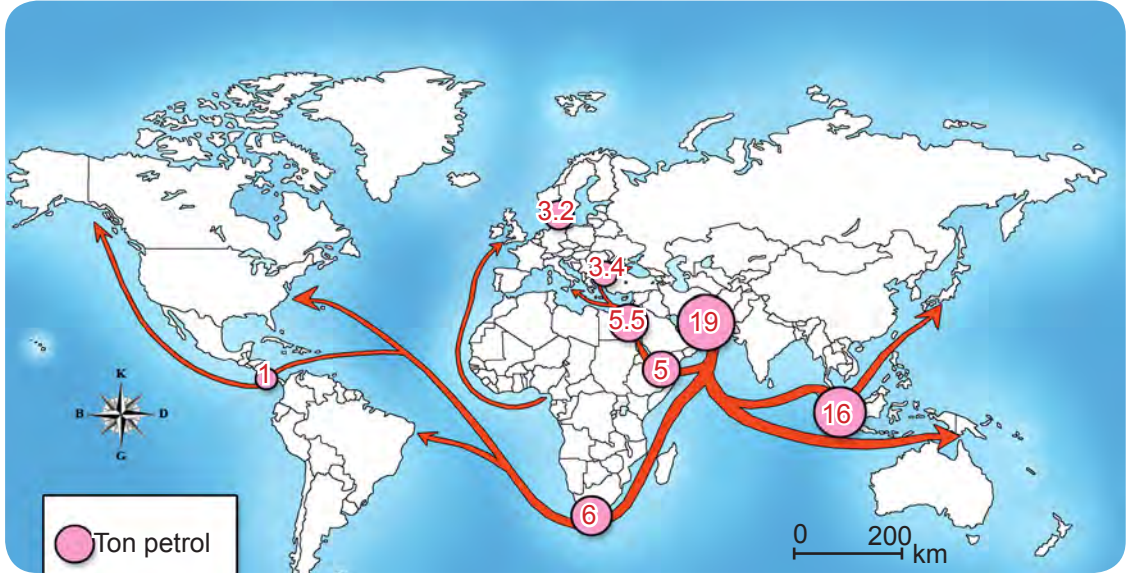
Yazar tarafından bu kitap için hazırlanmıştır.

2.5. ENERJİ GÜZERGAHLARI VE ETKİLERİ

Sanayileşmenin hızlanması ile fosil yakıtlara olan talep artmış ve onların taşınması için yeni ulaşım sistemleri geliştirilmiştir. Petrol ve doğal gazın, kara yolu ile taşınması hem maliyetli olması hem de zaman alması nedeniyle bu kaynakların deniz yoluyla ve boru hatları ile taşınması gündeme gelmiştir.

2.5.1 Deniz Yolu ile Taşıma

Dünya petrolünün taşınması için kullanılan deniz yolu güzergâhları stratejik ve ekonomik bir öneme sahiptir. Özellikle deniz aşırı ülkelere taşımacılık yaparken petrol tankerlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kıyılara kadar ulaşan petrol buradan deniz tankerlerine yüklenerek ABD, Avrupa ve Uzak Doğu'ya taşınmaktadır. Petrol tankerlerinin dünya üzerinde izlediği güzergâhlar Hürmüz Boğazı, Malaka Boğazı, Süveyş Kanalı, Bab-ül Mendep Boğazı, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Panama Kanalı'dır.

Harita 1.11 Boğaz ve Kanallardan günlük petrol geçişi

Hürmüz Boğazı: Basra Körfezi ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan Hürmüz Boğazı; ABD, Japonya, AB ülkeleri, Çin ve diğer Asya-Pasifik ülkelerine ulaşır. Hürmüz Boğazı'nın stratejik konumu ve ekonomik öneminden dolayı ülkeler arası pek çok çatışmaya sahne olmuştur.

Malakka Boğazı: Hindistan, Endonezya ve Çin'i deniz yoluyla birbirine bağlayan boğazdan yılda ortalama 16 milyon varil ham petrol Japonya, Çin ve diğer Asya ülkelerine ulaşır. Deniz korsanları tarafından sık saldırıya uğrayan gemiler trafiğinin aksamasına neden olmaktadır.

Süveyş Kanalı: Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan bu kanaldan yılda 5,5 milyon varil petrolün geçişi sağlanmaktadır. Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri ve Asya Kıtası çıkışlı petroler bu kanal vasıtasıyla Amerika ve Avrupa'ya ulaşır.

Bab-ül Mendep Boğazı: Hint Okyanusu'nu Kızıldeniz'e bağlayan boğazdan yılda 5 milyon varil petrol geçerek Amerika ve Avrupa'ya ulaşır.

İstanbul ve Çanakkale Boğazları: İstanbul Boğazı, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan önemli noktadadır. Çanakkale Boğazı ise Karadeniz'deki ülkelerin Akdeniz'e ve oradan okyanuslara olan bağlantıyı sağlamaktadır. Hazar Denizi, Rusya ve Kazakistan petrollerinin Avrupa'ya taşınmasını sağlayan İstanbul Boğazı'ndan 2016 yılı verilerine göre günlük ortalama 2,4 milyon ton varil petrol taşınmıştır.

Panama Kanalı: Orta Amerika'da yer alan kanal Büyük Okyanus ile Atlas Okyanusu'nu birbirine bağlayan noktada bulunur. Kanal özellikle ABD için önemlidir çünkü Amerikan petrolünün ortak pazara açılan kapısı Panama Kanalı'dır. Bunun dışında ABD bu kanalın her iki kıyısını da askerî üs olarak kullanmaktadır.

2.5.2 Boru Hatları ile Taşıma

Petrolün tankerlerle taşınması çevreyi olumsuz etkilemektedir. Tanker kazaları sonucu denizlere karışan petrolün uzun süre arınmadan kalması, çevreye büyük zarar vermektedir. Bu şekilde petrolün taşınmasının hem ekonomik hem de ekolojik açıdan olumsuz sonuçları olduğu için boru hatları ile taşınması zorunlu hâle gelmiştir. Doğal gazın taşınması petrole göre daha zor olduğundan taşıma işi boru hatlarından sağlanır.

Başlıca petrol boru hatları:

- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı
- Druzhba Boru Hattı Sistemi
- CPC Boru Hattı
- Hazar Havzası Alternatif Boru Hatları

Isınmanın yanı sıra elektrik üretiminde de kullanılan doğal gaz, ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir etkiye sahiptir. Doğal gaz kaynağına sahip olmayan sanayileşmiş Avrupa ülkeleri bu kaynak için Rusya'ya bağımlıdır. Dünyadaki başlıca doğal gaz boru hatları şöyledir:

- Mavi Akım (Blue Stream)
- Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı
- Yeşil Akım (Green Stream)
- Langeled
- Yamal-Avrupa 1
- Ukrayna Boru Hatları
- Brotherhood
- Soyuz

2.5.3 Enerji Koridoru Türkiye

Türkiye'nin üretici ve tüketici ülkeler arasındaki stratejik konumu, Hazar ve Orta Doğu kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması için güvenilir ve sürdürülebilir bir güzergâh olma imkânı sunmaktadır. Bu kapsamda on yılı aşkın bir süredir Türkiye, önemli adımlar atmış ve büyük ölçekli projelere gereken desteği vermiştir.

Türkiye, enerji ticaret merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemekte, ortak fayda sağlayacak, kazan-kazan ilişkisine dayalı her bir girişime katkı sağlamaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin çok yönlü enerji politikaları ile sadece kendisinin değil aynı zamanda içinde yer aldığı bölgenin de enerji güvenliğine katkı sağlayan büyük adımlar attığını bir kez daha göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Türkiye, küresel ölçekte yakından takip edilen projelere yaptığı katkılar geliştirdiği çok yönlü enerji politikaları ile Batı ve Doğu'yu buluşturarak bölgede güçlü bir aktör hâline gelmiştir. Petrol ve doğal gaz, dünyanın bu bölgesinde kuralları değiştiren ve değiştirmeye devam edecek olan bir role sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, kendisinin ve bölgesinin enerji güvenliğini arttırmaya yönelik çok yönlü enerji diplomasisini sürdürmeye devam etmektedir.

Türkiye, çevresindeki hidrokarbon kaynaklarının istikrarlı ve güvenilir bir şekilde Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması amacıyla ortaya çıkan projelere gereken desteği vermektedir. Türkiye'nin bugüne kadar hayata geçirdiği ve gündeminde bulunan projeler şunlardır:

- Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı
- Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)
- Türk Akım Gaz Boru Hattı Projesi

Harita 1.12 Türkiye'deki boru hatları

Ülkeler Arası Etkileşim

Dünya üzerinde petrol ve doğal gazın çok büyük bir bölümü Hazar Bölgesi, Orta Doğu ve Rusya'da yer alır. Türkiye ise enerji kaynakları yönünden çok zengin olan bu coğrafyalara yakın olması ile jeostratejik bir önem kazanmaktadır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu Asya ve Orta Doğu ile bu kaynaklar için çok büyük bir pazar olan Avrupa kıtası arasında köprü görevi gören Türkiye, Doğu ile Batı arasında bir enerji koridoru olma yolundadır. Türkiye, küresel ölçekte enerji akışını gerçekleştirmek için birçok nakil hattı projesi ile kendi enerji güvenliğini sağlamaya yönelik önemli adımlar atmaktadır.

Türkiye'deki doğal gaz boru hatları ve projeleri şunlardır:

- Rusya -Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı)
- Mavi Akım Gaz Boru Hattı
- Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı (İran - Türkiye)
- Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
- Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu
- Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
- Türk Akım Gaz Boru Hattı Projesi

A ve B Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı C
Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı D
Batman Dört Yol Ham Petrol Boru Hattı E
Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı

Harita 1.13 Ham petrol boru hatları

2.6. ÇATIŞMA BÖLGELERİ

Yeryüzü, insanlık tarihi boyunca birçok çatışmalara sahne olmuştur. Bu çatışmaların başlıca nedeni ekonomik ve siyasi nedenlerdir. İlk çağlarda insanlar göçebe bir hayat sürmekte idi. Üçüncü zamanda tarım yapmaya başlayınca yerleşik düzene geçmiştir. Böylece topraktan yararlanmayı öğrenmiş ve ilk üretim faaliyetleri de başlamıştır. Yerleşik düzene geçen topluluklar henüz göçebe olarak yaşayan diğer toplulukların zaman zaman saldırılarına uğramışlardır. Yerleşik toplumlar, tarımsal üretim alanlarını genişleterek kendilerine yeni tarım alanları elde etme politikası gütmüşlerdir.

Sanayi devrimi sonrasında ise ABD ve Avrupa ülkeleri ekonomilerini canlı tutmak ve artan enerji ihtiyacını karşılamak için yoksul ülkelere doğal kaynaklarını sömürge kolonileri kurarak almışlardır. Sömürgeci devletler, izlediği emperyalist politikalar sonucunda üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan halkı huzursuz ederek çatışma alanları ortaya çıkarmıştır.

Bugün de çatışma alanlarının ortaya çıkmasının en önemli nedenleri fosil yakıtlar ve değerli yer altı kaynaklarını ele geçirme isteğidir. Bunun dışında sınır anlaşmazlıkları, su sorunu, küresel iklim değişiklikleri ve kuraklık olarak sıralayabiliriz.

Harita 1.14 Sıcak Çatışma Bölgeleri

1. Irak Sorunu	6. Nijerya Sorunu
2. Ukrayna-Rusya Sorunu	7. Doğu Türkistan Sorunu
3. Afganistan İç Savaşı	8. Venezuella Sorunu
4. Yemen Sorunu	9. Suriye Krizi
5. Filistin-İsrail Sorunu	10. Azerbaycan-Ermenistan Sınır Sorunu

1) **Irak Sorunu:** Irak, Orta Doğu bölgesinde yer alan zengin petrol rezervlerine sahip bir ülkedir. Petrol rezerv hacminin büyük olması özellikle ABD'nin iştahını kabartmış ve yakın zamana kadar en büyük çatışma bölgelerinden biri olmuştur. Uzun süren Irak-İran Savaşlarının ardından Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesi bölgede Körfez Harekatı olarak bilinen çatışmanın fitilini çekmiş oldu.

2) **Ukrayna-Rusya Sorunu:** 2013 yılında iç savaşlarla başlayan çatışmalar bugün ABD, AB ve Ukrayna ile Rusya arasında devam etmektedir. Burada çıkan krizin en önemli nedeni Rusya doğal gazının %80'lik kısmı Ukrayna üzerinden taşınmasıdır. 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya bağlanması sorunun boyutunu büyütüştür. 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ile birlikte savaş fiilen başlamış oldu.

3) **Afganistan İç Savaşı:** Hazar ve Orta Asya petrollerinin taşınmasında stratejik öneme sahip olan Afganistan, önemli çatışma ve işgallere sahne olmuştur. 1979 yılında Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgal etmiş ve 2001 yılında ABD ülkeye müdahalede bulunmuştur. Bugün işgallerin sona ermesine rağmen Afganistan, hâla iç karışıklıkların yaşandığı bir ülkedir.

4) **Yemen Sorunu:** 2011 yılında başlayan Yemen'deki iç savaş ve çatışmalar son derece şiddetli olurken bölge halkı savaş ve açlıkla mücadele etmektedir. Çıkan çatışmalar daha sonra diğer Arap devletlerinin dâhil olmasıyla sorunun alanı büyümüştür. Yemen'deki çatışmaların en önemli sebebi Aden Körfezi'nin kontrolünün bu bölgede olmasıdır.

5) **Filistin-İsrail Sorunu:** Filistin toprakları İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik için kutsal sayılan oldukça önemli bir yere sahiptir. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması ve bu devletin izlediği yayılcı politika bugün Gazze'de, Batı Şeria'da şiddetli çatışmalara neden olmaktadır. 2017 yılında pek çok ülkenin karşı çıkmasına rağmen ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması sorununun büyümesine neden olmuştur.

6) **Nijerya Sorunu:** Zengin petrol yataklarına sahip olan Nijerya'da bölgeyi elinde tutmak isteyen güçler tarafından çıkarılan çatışmalar sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanan petrol sorunu yüzünden ülkede askerî darbeler yapılmış ve bugün hâla sıcak çatışma alanı olarak durmaktadır.

7) **Doğu Türkistan Sorunu:** Çin Devleti'nin kuzeybatısında yer alan Doğu Türkistan tarıma elverişli toprakları, zengin doğal kaynakları ve stratejik konumu sebebiyle önemlidir. 1949 yılında Çin hükümetinin kontrolünde olan Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerini asimile etmek amacıyla çıkan çatışmalar ve işkenceler hâla devam etmektedir.

8) Venezuela Sorunu: 1958 yılında başlayan siyasi boşluklar, ekonomik krizler ve dış politikadaki yanlış tutumlar, Venezuela'yı bir çatışma bölgesi hâline getirmiştir. Petrole bağlı olarak işleyen bir ekonomiye sahip olan Venezuela, petrol fiyatlarının düşmesiyle önemli dar boğazlara girmiştir. Bu sorunlar ülkedeki muhalefet ve iktidar arasında krize sebep olmuş ve böylece sıkıntılı günler başlamıştır. Venezueladaki ekonomik ve siyasal kriz günümüzde de devam etmektedir.

9) Suriye Krizi: Mevcut Suriye rejimi ile halk arasındaki çatışmalar 2011 yılında başlamış ve artarak günümüze kadar gelmiştir. Çıkan iç savaşta 500 binden fazla Suriyeli hayatını kaybetmiş ve 6 milyona yakın kişi ülkesini terk etmiştir. 3 milyon civarında Suriyeli vatandaş ülkemiz topraklarında sığınmacı olarak bulunmaktadır.

10) Azerbaycan-Ermenistan Sınır Sorunu: Karabağ bölgesinin Ermenistan tarafından işgal edilmesiyle Azerbaycan ve Ermenistan arasında sıcak çatışmalarda başlamış oldu. Bu çatışmaların sonrasında Azerbaycan topraklarının %20'si Ermenistan işgaline uğramıştır. Günümüzde gerginlikler hâla devam etmektedir.

2.6.1 Sınır Aşan Sular Sorunu

Dünyadaki toplam su miktarı 1,4 milyar km³ tür. Bu suların %97,5'i okyanuslarda ve denizlerde tuzlu su olarak, %2,5'i ise nehir ve göllerde tatlı su olarak bulunmaktadır. Bu kadar az olan tatlı su kaynaklarının da %90'ının kutuplarda ve yer altında bulunması sebebiyle insanlığın kolaylıkla yararlanabileceği elverişli tatlı su miktarının ne kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Yeryüzünde susuz bir hayat düşünmek mümkün değildir. Eski çağlardan günümüze kadar medeniyetler suyun hayat verdiği topraklar-

Harita 1.15 Nil Havzası

da yeşermiştir. Yeryüzündeki medeniyetin ilk kaynağı olarak gösterilen, yazının bulunduğu, verimli topraklarında ilk tarımın yapıldığı Mezopotamya, bu ev sahipliğini Dicle ve Fırat'ın bereketli sularına borçludur. Aynı durum Mısır ve Nil için de geçerlidir.

Öte yandan, yanlış yaklaşımlar sonucu azalan kullanılabilir tatlı su miktarına ve artan su kirliliğine karşın dünya nüfusunun her geçen gün daha çok temiz suya ihtiyaç duyması, ülkeler üzerindeki su stresini arttırarak, dünyada çeşitli bölgelerde ve farklı boyutlarda anlaşmazlıklara yol açmakta ve kıyıdaş ülkeler arasındaki ekonomik, politik ve sosyal ilişkileri de

olumsuz etkilemektedir.

Sınır aşan sular meselesi Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasında ülkeler arasında büyük anlaşmazlıklara ve gerginliklere yol açmaktadır. Suyun enerji, tarım, sanayi ve içme suyu gibi farklı kullanım sahalarının olması ve bu amaçlar doğrultusunda nehirler üzerinde inşa edilen baraj ve hidroelektrik santraller anlaşmazlıkların temel kaynağı olmaktadır. Aral Gölü'ne dökülen Ceyhun Nehri üzerinde Tacikistan'ın inşa etmeye çalıştığı Rogun Barajı ve HES, Kırgızistan'ın Seyhun Nehri üzerinde yapmak istediği baraj ve hidroelektrik santraller, komşuları Özbekistan ve Kazakistan'la ilişkilerinde gerilimlere yol açmaktadır.

Orta Doğu'da, su paylaşımı konusu, ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Nil'in kullanımını Mısır ve Sudan arasında anlaşmazlık kaynağı iken buna Etiyopya'nın inşa ettiği Rönesans Barajı ve HES problemi daha ileri boyutlara taşımaktadır.

Orta Doğu'da bir diğer önemli su kaynağı olan Fırat-Dicle Havzası'ndaki suyun paylaşımı konusunda ülkemizin güney komşuları Irak ve Suriye ile sorunlar yaşanmaktadır. 1990 yılında yaşanan krizde devletler arası diplomatik bir sorun hâline gelmiştir. Türkiye bütün bu kriz ortamının çalkantılarına rağmen Atatürk Barajı'nı tamamlamış bunun yanında Dicle Nehri üzerinde Ilısu Barajı faaliyete geçmiştir.

Harita 1.16 Fırat ve Dicle Havzası

ABD ve Meksika arasındaki Colorado (Kalırado) Havzasındaki su paylaşımı uzun yıllar sorun hâline gelmiş ve 44 yıllık görüşmelerin ardından Meksika % 42'lik paya razı olmuştur.

Türkiye, sularının en verimli şekilde kullanılması ve diğer havza ülkeleri ile dostça kullanılmasını savunmuştur. Bu konuda Fırat ve Dicle Nehirlerinin geçtiği ülkelerle yaptığı anlaşmalar sonucunda bunu bir sorun olmaktan çıkarmıştır.

2.6.2 Yurtta Sulh, Cihanda Sulh

Mustafa Kemal Atatürk'ün ömrü savaşlarda cepheden cepheye koşarak geçmiştir. Savaşlar döneminde bile her zaman barışı savunmuştur. "Barış ulusları refah ve saadete ulaştırır en iyi yoldur" vecizesi onun barışa verdiği önemi ortaya koymaktadır. "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi ile uluslararası barışta izlenecek politikayı belirlemiştir. 1934 yılında imzalanan Balkan Antantı ile II. Dünya Savaşı sırasında çevre komşularla olan güvenliği sağlamayı hedeflemiştir.

Atatürk'ün dış politika hedeflerine ulaşmasında daima barışı tercih etmesi önemli rol oynamıştır. Savaşın ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik yaraları bilen Atatürk, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında barışı temellendiren politikalar izlemiştir.

"Savaş zorunlu ve hayati olmalıdır. Ulusun yaşamı tehlikeyle karşılaşmadıkça savaş cinayettir."

Mustafa Kemal ATATÜRK

Görsel 1.19 Mustafa Kemal ATATÜRK

ÖZET

✓ İnsanların gündelik hayatı kolaylaştırmak, çevresini ve doğal çevreyi daha iyi kullanmak adına yaptığı yenilikler teknoloji olarak adlandırılır. Teknoloji üreten ve bunu dünyaya pazarlayabilen ülkelerin kalkınma seviyeleri yüksek olur. Özellikle Sanayi İnkılabı ile hızla gelişen teknoloji, ekonomik büyüme hızının artmasında son derece etkili olmuştur. Teknolojik yenilikler en çok ulaşım alanında kendini hissettirmektedir. Sürekli gelişen ulaşım sistemleri sayesinde bugün dünya ticaretinde pazar alanı da genişlemiştir. Son yıllarda bilişim alanındaki gelişmeler ve özellikle Genel Ağ kullanımının yaygınlaşması küresel anlamda dünya ülkelerini yakından etkilemektedir. Teknolojinin ekonomik açıdan en önemli sonucu Genel Ağ adreslerini kullanarak yapılan e-ticarettir. Bu şekilde dünyanın her yerine üretilen bir ürünün pazarlanması daha kolay olmaktadır. Satın alma, kargo hizmetleri ve müşteri hizmetlerinin dijital ortamda yapılabilmesi e-ticaretin hacmini de genişletmiştir

✓ Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini etkileyen birçok faktör vardır. Sermaye, ham madde, teknoloji, pazar ve nitelikli iş gücüne sahip ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Gelişmiş ülkeler teknoloji ve bilişim dünyasındaki gelişmeleri yakından takip eden bunları üreten ve pazarlayan ülkelerdir. O yüzden bu ülkelerdeki ticaretin hacmi büyük olur. Dünya pazarını ellerinde tuttukları gibi Dünya dışına çıkararak uzay araştırmaları yapmaktadırlar.

✓ 18.yy. ile başlayan sanayi devrimi önce Avrupa kıtasını daha sonra tüm dünya ülkelerini etkileyerek hızla etki alanını genişletmiştir. Dünyadaki ekonomik yapıda köklü değişiklikler yaşanırken sosyal ve ekonomik anlamda gelişen ülkelerde refah seviyesi de hızla yükselmiştir. Sanayileşme sürecinin gerisinde kalan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri her geçen gün daha çok fakirleşmiştir.

✓ Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farklılıkları doğal ve beşerî olmak üzere iki temel esasa dayanır. Doğal koşulların uygun olması ülkenin gelişmişlik düzeyini artırırken yer şekillerindeki engebe; ulaşım, tarım, ticaret gibi faaliyetlerin aksamasına neden olmaktadır Beşerî faktörler ise sanayileşme, turizm, gibi sektörlerin gelişmesine bağlı olarak şehirleşme ve yerleşmenin artması demektir.

✓ Ülkelerin gelişmişlik seviyesi doğal kaynağın etkin kullanımında ve sürdürülebilir olmasında önemlidir. Gelişmiş ülkeler doğal kaynağı işlemede modern teknolojik yöntemleri kullanır. Fosil yakıtların her geçen gün azalması ve sanayileşen ülkeler için vazgeçilmez olan bu kaynaklara sahip ülkeler, gelişmiş ülkelerin siyasi ve ekonomik baskılarına maruz kalmaktadır. Bu anlamda gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkeleri tarımsal ham madde alanı olarak görmektedir.

✓ Sanayileşmenin hızlanması ile fosil yakıtların önemi artmış ve onların taşınması için yeni ulaşım sistemleri gelişmiştir. Petrol ve doğal gazın, kara yolu ile taşınması hem maliyetli hem de uzun zaman alması bu kaynakların deniz yoluyla ve boru hatları ile taşınmasını gündeme getirmiştir. Önemli deniz yollarının arasında

Süveyş Kanalı, Panama Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Hürmüz Boğazı, İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Bab-ül Mendep ile Malakka Boğazlarını sayabiliriz.

✓ Petrolün tankerlerle taşınması çevreyi olumsuz etkilemektedir. Tanker kazaları sonucu denizlere karışan petrolün uzun süre arınmadan kalması çevreye büyük zarar vermektedir. Bu şekilde petrolün taşınması hem ekonomik hem de ekolojik açıdan olumsuz bir durum oluşturduğu için boru hatları ile taşınması zorunlu hâle gelmiştir.

Başlıca petrol boru hatları şunlardır:

- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı
- DPruzba Boru Hattı Sistemi
- CC Boru Hattı
- Hazar Havzası Alternatif Boru Hatları

Türkiye'nin üretici ve tüketici ülkeler arasındaki stratejik konumu, Hazar ve Orta Doğu kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması için güvenilir ve sürdürülebilir bir güzergâh sunmaktadır.

Türkiye'nin bugüne kadar geliştirdiği projeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı
 - Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
 - Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
 - Türk Akım Gaz Boru Hattı
 - Yeryüzü insanlık tarihi boyunca birçok çatışma alanlarına sahne olmuştur.
- ✓ Bu çatışmaların başlıca nedeni ekonomik ve siyasi nedenlerdir. Sanayi devrimi sonrasında ise ABD ve Avrupa ülkeleri ekonomilerini canlı tutmak ve artan enerji ihtiyacını karşılamak için yoksul ülkelere doğal kaynaklarını sömürge kolonileri kurarak almışlardır. Sömürgeci devletlerin izlediği emperyalist politikalar sonucunda üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan halkı huzursuz ederek çatışma alanları ortaya çıkarmıştır. Başlıca çatışma alanları Irak, Yemen, Afganistan, Filistin Venezuela, Suriye, Azerbaycan, Nijerya ve Doğu Türkistan'dır.
- ✓ Tatlı su miktarına ve artan su kirliliğine karşın dünya nüfusunun her geçen gün daha çok temiz suya ihtiyaç duyması, ülkeler üzerindeki su stresini arttırarak, dünyada çeşitli bölgelerde ve farklı boyutlarda anlaşmazlıklara yol açmakta ve kıyıdaş ülkeler arasındaki ekonomik, politik ve sosyal ilişkileri de olumsuz etkilemektedir. Sınır aşan sular meselesi Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasında ülkeler arasında büyük anlaşmazlıklara ve gerginliklere yol açmaktadır. Suyun enerji, tarım, sanayi ve içme suyu gibi farklı kullanım olması ve bu amaçlar doğrultusunda nehirler üzerinde inşa edilen alanlarına sahip ve hidroelektrik santaller anlaşmazlıkların temel kaynağı olmaktadır.

1. ÜNİTE

2. BÖLÜM ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıda verilen ülkelerin hangisinde teknolojik yenilikler daha etkin kullanılmaktadır?

- A) İngiltere
- B) Somali
- C) Venezuela
- D) Meksika

2. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen ölçütlerden hangisi millî gelir içindeki payı ifade eder?

- A) İnsani Gelişmişlik Endeksi
- B) Birleşmiş Milletler Yıllık Raporu
- C) Gayrisafi Millî Hasıla
- D) Kalkınma Projeleri

3. Akdeniz ile Kızıldeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan su yolu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Panama Kanalı
- B) Hürmüz Boğazı
- C) İstanbul Boğazı
- D) Süveyş Kanalı

4. Ukrayna Limanı'ndan kalkan petrol yüklü gemi hangi boğazlardan geçerek Batı Avrupa limanlarına ulaşır?

- A) Hürmüz Boğazı-Panama Kanalı
- B) Süveyş Kanalı-İstanbul Boğazı-Çanakkale Boğazı
- C) Magellan Boğazı-Babü-l Mendep Boğazı
- D) İstanbul Boğazı-Çanakkale Boğazı-Cebelitarık Boğazı

5. Aşağıda verilenlerden hangisi gelişmiş ülkelerde görülen özellikler arasında yer almaz?

- A) Kişi başına düşen millî gelir payı azdır.
- B) Okuma oranı yüksektir.
- C) Hizmet sektörü gelişmiştir.
- D) Sanayileşme oranı fazladır.

6. İnsanların gündelik hayatı kolaylaştırmak, çevresini ve doğal çevreyi iyi kullanmak adına yaptığı yeniliklerolarak adlandırılır.

Yukarıdaki tanıma aşağıdaki terimlerden hangisinin yazılması doğru olur?

- A) iletişim
- B) bilişim
- C) teknoloji
- D) makineleşme

7. Türkiye'nin önemli bir enerji koridoru olmasında aşağıdaki özelliklerden hangisi etkili olmuştur?

- A) Zengin petrol yataklarına sahip olması,
- B) Hazar petroleri ve Orta Doğu'ya yakın bulunması,
- C) Dış ilişkilerde başarılı bir diplomasi izlemesi,
- D) Ülke içinde güçlü bir siyasi iradenin var olması

8. Bir ülkenin sahip olduğu doğal ve beşerî koşullar gelişmişlik üzerine doğrudan etkilidir. Norveç, İsviçre gibi ülkelerde doğal koşullar ile gelişmişlik düzeyi ters orantılıdır. Engebeli yüzey şekillerine sahip olmalarına rağmen kişi başına düşen millî gelir payı yüksektir.

Yukarıda anlatılan durumun açıklaması aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Teknolojik gelişmeler doğal koşulların olumsuzluklarını ortadan kaldırır.
- B) Doğal koşulların yenilik yapmaya uygun olması
- C) Tüketimin üretimden çok olması
- D) Dış ticaret hacimlerinin büyük olmasına bağlıdır.

9. M. Kemal ATATÜRK'ün sık sık iç ve dış politikada barış üzerine vurgu yapması hangi nedene bağlanabilir?

- A) Yabancı ülkelerle olan ilişkileri düzeltmek istemesi
- B) Savaşın yıkıcı etkilerine yakından tanık olması
- C) Barışın ekonomik getirilerinden faydalanmak istemesi
- D) Barışı ülkelerin mecburiyeti olarak görmesi

10. Aşağıda verilen akarsuların hangisinde siyasi bir kriz yaşanmamaktadır?

- A) Fırat
- B) Dicle
- C) Missisipi
- D) Colorado

11. İnovasyonun olması için temel şart.....ve..... belirgin olması gerekmektedir.

Yukarıdaki ifadede boş bırakılan yere hangi seçenekteki terimler gelmelidir?

- A) değişim- yenilik
- B) oluşum- dağılım
- C) değişim- uyum
- D) teknoloji-bilim

2. ÜNİTE

ÇEVRE VE TOPLUM

ÜNİTE KONULARI

- Doğal Çevrenin Sınırlılığı
- Çevresel Örgütler
- Çevre Anlaşmaları ve Etkileri

2. BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRENİN SINIRLILIĞI

NELER ÖĞRENECEĞİZ ?

Bu bölümü tamamladığınızda;

- Doğal çevrenin sınırlılığını,
- Doğal kaynakların bilinçsizce kullanımı ve çevre sorunlarını,
- Ülkelerin çevre sorunlarına yaklaşımlarını,
- Çevre sorunlarını önlemede bireylere düşen görevleri,
- Çevresel örgütleri,
- Çevre anlaşmaları ve etkilerini,
- Ortak doğal ve kültürel mirasa yönelik tehditleri öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Sürdürülebilir Kalkınma
- Çevre Politikası
- Taşıma Kapasitesi
- Doğal ve Kültürel Miras

DÜŞÜNELİM

1. Yakın çevrenizde hızla tükenen doğal kaynaklar nelerdir?
2. Yenilenebilen doğal kaynaklar nelerdir?

1.1. DOĞAL ÇEVRENİN SINIRLILIĞI

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden beri doğa ile mücadele içindedir. Sürekli arayış hâlinde olan insan, oluşturduğu kültür gücüyle doğal şartlarla mücadele etmiş, doğanın imkânlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak değiştirme yoluna gitmiştir. Doğanın bir parçası olmasına rağmen doğayı, ihtiyaçlarını karşıladığı, nefes aldığı bir yer olarak değil, kullandığı, yararlandığı bir araç olarak görmüş çevresini, ihtiyaçlarını karşılayacağı alıcı bir kaynak, atıklarını depolayıcı bir ortam olarak değerlendirmiştir. Doğal zenginliklerin sınırsız olabileceğini düşünmüş ve bu düşünceyle uzun yıllar doğal kaynakları bilinçsizce kullanmıştır.

İnsan, yeryüzündeki serüveninde, diğer canlıların da yaşama hakları olduğunu, bu dünyayı onlarla paylaştığını unutmuştur. Doğada var olan her şeyin ekolojik döngünün sağlanmasında bir görevi olduğunu görmezden gelmektedir. Doğadan uzaklaşan insan, yeryüzünde sınırlı olarak bulunan bütün yer altı ve yer üstü zenginlik kaynaklarını yalnız kendi çıkarları uğrunda kullanmaya ve kullanırken de yıkıp yok etmeye devam etmektedir. Ormanları tahrip ederek sel ve su taşkınlarına, toprak erozyonuna, kuraklığın artmasına, tarım alanlarının verimsizleşmesine, eko-

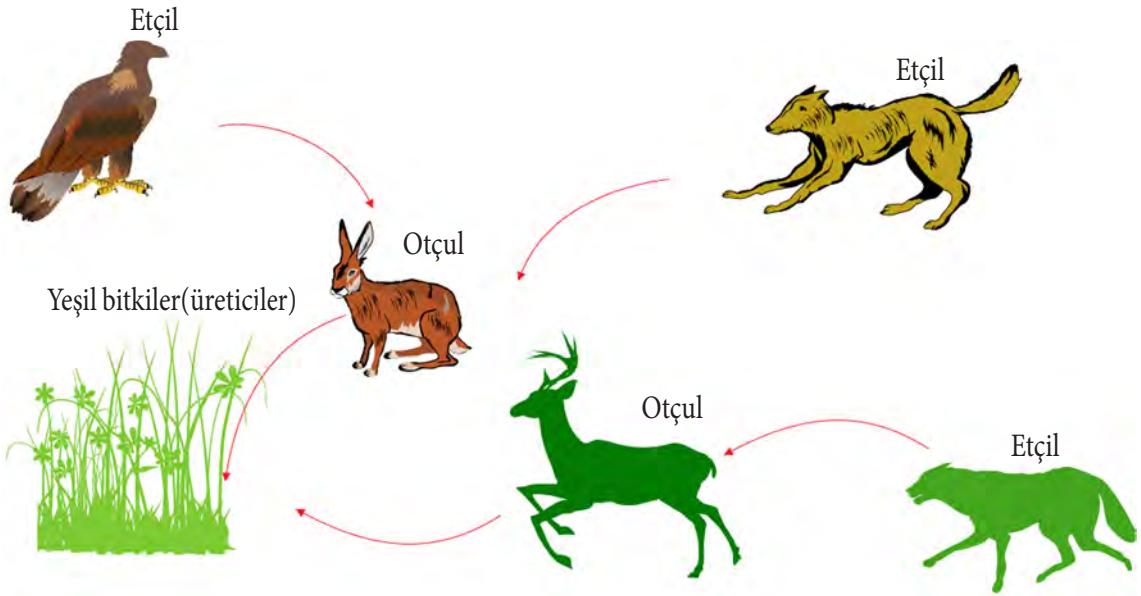
Görsel 2.1 Beslenme zinciri

lojik dengenin bozulmasına canlı türlerinin yok olmasına, küresel ısınma ve iklim değişmelerine kısacası kendi bindiği dalı keserek sosyal, kültürel ve ekonomik zarara uğramasına neden olmaktadır.

Nüfusu hızla artan, ihtiyaçları çeşitlenen, tüketimi artan ve tüketim alışkanlıkları değişen insanın buna bağlı olarak doğal kaynak tüketiminin de artmasına insan ve doğa arasındaki dengenin tek taraflı olarak doğa aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Örneğin Türkiye'de her yıl yaklaşık 1,7 milyon ton bitkisel yağ tüketilmektedir. Bunun yaklaşık 350.000 tonu bitkisel yağ atığı olarak tüketilemez hâle gelmekte, bu atıkların suya ve toprağa karışması, kaynakları kullanılamaz yapmaktadır. Kentleşme ve sanayileşmenin doğa üzerindeki baskısı, çevreyi bozucu etkileri gün geçtikçe artıyor. Sanayileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan asit yağmurları, ormanların kuruması erozyon, çölleşme, nükleer denemeler, ozon tabakasındaki incelmeye yarattığı sera etkisi gibi küresel çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yağmur ormanlarının azalması dünya iklimini olumsuz etkilemekte, ısınan hava buzulların erimesine ve deniz seviyelerinin yükselmesine neden olmaktadır. Böylece doğanın sessiz dili doğanın kendisini ifade şekli olarak sesliye dönmekte kuraklık, sel baskınları, erozyon, su kaynaklarının azalması, yangınlar gibi doğal afetlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Doğanın hassas olan dengesi, canlılar arasındaki enerji akışının sağlanması ve

Görsel 2.3 Enerji akışı besin zinciri

tabiatın taşıma kapasitesine bağlı olarak korunmaktadır. Enerji döngüsü bir canlının başka bir canlıyı yemesi ile gerçekleşmektedir. Yeşil bitkilerden otçullara, onlardan da etçillere geçerek enerji akışı, devamlılığını sağlamış olmaktadır. Bu enerji akışı, ekosistemde meydana gelen her türlü değişimden etkilenmektedir. İklimsel değişimler, canlıların yaşam alanlarındaki bozulmalar, aşırı avlanma ve ekosisteme yeni dâhil edilen türler bu değişimlerden bazılarıdır.

Avustralya kıtasına bırakılan tavşan ve kedilerin sayısındaki artış, ekosistemdeki dengenin bozulmasına neden olmuştur. Tilkilerin avlanması fare, karga ve yılan sayısındaki artışa neden olmaktadır. Ekosistem içinde kilit rol oynayan ayılar hem etçil hem de otçul hayvanlardır. Ekosistemdeki dengeyi koruyan bu hayvanlar bitkilerle de beslendiği için tohumların dağılmasına yardımcı olmaktadır. O yüzden ayılar günümüzde koruma altında olan canlılar arasındadır.

Canlıların yaşamını destekleyebileceği en fazla birey sayısına **taşıma kapasitesi** denir. Taşıma kapasitesinin üzerine çıkılması durumunda ekosistemde bozulmalar görülmektedir.

1.2. DOĞAL KAYNAKLARIN BİLİNÇSİZCE KULLANIMI VE ÇEVRE SORUNLARI

İnsanoğlu ihtiyaçlarını karşılamak için çevreyi kullanmaktadır. Sürekli artan dünya nüfusu ve onun sınırsız ihtiyaçlarının karşılanması doğal kaynakların tükenmesine ve alternatif kaynaklara yönelmesine neden olmaktadır. Zaten hızla tükenen doğal kaynaklara bir de bilinçsiz kullanım eklenince kaynakların rezervleri iyice azalmaktadır.

Ormanlardan yola çıkarak örneklemek gerekirse orman, kendisini yenileyebilen bir doğal kaynaktır ancak yangınlar, kaçak kesimler, yol yapımı, iskâna açmak gibi nedenler orman varlığının hızla tükenmesine neden olmaktadır. Benzer bir durum da balıklar için söylenebilir. Kaçak ve trolle avlanmanın artması henüz yavru olan balıkların ölmesine ve türlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Su, toprak ve hava kendi kendisini yenileyebilen kaynaklardır ancak şehirleşmenin

Görsel 2.4 Su kirliliği

artması ve sanayileşme bu kaynakların kirlenmesine neden olmaktadır. Su az miktarda kirlenirse kendi kendini yenileme kapasitesine sahiptir. Okyanus, deniz ve göl sularındaki kirlenmeler daha uzun sürede temizlenmektedir. Suların kirlenmesi kanalizasyon atıkları, katı atıklar ve sanayi atıkları başlıca kirleticilerdir. Su kaynaklarının tarımsal amaçlı bilinçsiz kullanılması da bazı tatlı

su göllerinin kurumasına ve yok olmasına neden olmaktadır. Aral Gölü, Orta Asya'daki dördüncü büyük göl iken bugün göl yatağındaki suların çekildiği gözlenmektedir. Afrika kıtasındaki Çad Gölü de bir başka örnektir. Sularının %90 çekilmiş olan bu gölde ekosistemi bozulmuştur. Bu durum ülkemizdeki Manyas, Ulubat, Akşehir gibi göllerde de sık karşılaşılmaktadır.

Atmosfere salınan kirletici gazlar havada uzun süre asılı kaldığı için güneşten gelen enerjiyi tutar ve Dünya'nın ısı dengesini bozar. Küresel ısınma olarak adlandıracağımız bu durumun etkilerini tarım, ekolojik denge ve yaşamın her alanı üzerinde hissedilmektedir. Aşırı ısınma, kutuplardaki buzulların erimesine ve deniz sularının seviyelerinde yükselmelere neden olduğu gibi toprakları sular altında kalma tehlikesiyle de yüz yüze getirmektedir. Havadaki kirletici partiküller, insan sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma için doğal kaynağın sürdürülebilir olması önemlidir.

Sürdürülebilir kaynakların varlığı hem bugünü hem de yarını kurtarma düşüncesi ile ortaya çıkan bir politikadır. Bir doğal kaynağın sürdürülebilir olması için şunlar gerekmektedir:

- Çevresel korumaya önem verilmelidir.
- Gelecek nesillerin ihtiyaçları baz alınmalıdır.
- Geri dönüşümü olacak doğal kaynaklar tercih edilmelidir.
- Belirlenecek politikanın sosyal yönü ağır basmalıdır.
- Doğal kaynağın bu şekilde kullanılmasıyla ekosistem korunmuş olmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde enerji üretimi fosil yakıtlar yerine güneş, rüzgâr, dalga gibi doğal kaynaklardan elde edilmektedir.

HABER KÖŞESİ

Burdur'un Gözyaşları

Burdur Gölü'nün kuruyan alanlarında iki gözyaşı damlasını andıran görüntü, gökyüzünden fotoğraflandı. Son 50 yılda su varlığının üçte birinden fazlasını kaybeden, vahşi tarımsal sulama ve küresel ısınmanın tehdidi altındaki göl, 3-4 yıl içinde yarısını, 10 yılda tamamına yakını kaybetme riskiyle karşı karşıya.

Literatürde 'Burduricus' olarak adlandırılan balık türünün tek yaşam alanı olarak bilinen Burdur Gölü, bilinçsiz sulama ve buharlaşma nedeniyle hızla yok oluyor. Burdur Gölü ve bölgedeki diğer göller ile Burdur yaban hayatı üzerine önemli çalışmalarıyla tanınan Doğa Koruma ve Millî Parklar Burdur Şube Müdürü Tamer Yılmaz, son yıl-

larda hızla kuruyan ve tamamen yok olma tehlikesi altındaki Burdur Gölü'nün iki gözyaşı damlasını andıran görüntüsünü, drone ile fotoğrafladı. Etkileyici görüntü, son 50 yılda su kapasitesinin 1/3'ini kaybeden Burdur Gölü'nün hızla yok oluşunu da gözler önüne serdi.

Basından

Çevre politikası çevre sorunlarının çözümüne yönelik yapılan adımların tümüne denir. Bu politikaların amacı, insan sağlığını ve çevreyi korumayı hedeflemektedir. Örneğin çay tarımının yaygın olduğu yerlerde yamaçlara taraçaların yapılması, tarıma açılması; suyun tutulmasını ve erozyon nedeniyle bozulan yamaç dengelerinin korunmasını sağlar.

Çevre politikasının bazı temel ilkeleri vardır:

1. Kirleten Öder İlkesi: Çevreyi kirletenler tarafından temizleme maliyetinin karşılanmasıdır.

2. İleriyi Görme İlkesi: Çevre sorunlarına neden olabilecek olayları önceden görme ve önlemesidir.

3. Önleme İlkesi: Çevre kirliliğini önlemek için tedbirler alınması ve ortaya çıkan bir zararın önlenmesi

4. İş Birliği İlkesi: Çevre politikası oluştururken çevre ülkelerle işbirliği hâlinde olunmasıdır.

Çevrenin korunması günümüzde duyarsız kalınacak bir konu değildir, aksine gerekli önlemler alınarak oluşturulan çevre politikalarının uygulanabilir olmasıdır.

1.3. ÜLKELERİN ÇEVRE SORUNLARINA YAKLAŞIMI

Gelişmişlik düzeyi bir ülkenin doğal kaynağı nasıl değerlendirdiği, üretim kapasiteleri ve küresel ticaretteki konumu etkili olmaktadır. Çevresel değerlerin yok sayıldığı ülkelerde doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması canlı yaşamını yok saymaktadır. Dünyadan bazı örneklerle konunun içeriğini zenginleştirmek mümkündür.

Yeni Zelanda'nın Çevre Politikası

Ekonomisi büyük ölçüde doğal kaynakların sürdürülebilirliğine dayalı olan Yeni Zelanda, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilirliğine karşı aldığı önlemlerin yanında uluslararası işbirliğine de önem vermiştir. Bu anlamda ülkede 1991 yılında düzenlenen yasa ile "kirleten öder" ilkesi benimsenmiştir.

Daha temiz ve yeşil bir ülke olmak için belirlediği hedefleri Çevre 2010 stratejisi ile hedeflemiştir. Bu strateji ile çevre sorunlarının çözümüne öncelik verilmiştir. Bununla ilgili olarak kamuda ve sivil toplumda sorumluluk almasını sağlamıştır. Bunun dışında İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi ile Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi ve Balina Avcılığı Uluslararası Sözleşmesi gibi çok sayıda sözleşmede imzası bulunur.

İsveç'in Çevre Politikası

İsveç, çevre duyarlılığı konusunda en bilinçli ülkelerden birisidir. Sanayileşme sürecinde çeşitli çevre sorunları yaşayan ülke aldığı çevre önlemleri ile bu sorunları en aza indirmeyi başarmıştır. Çevre dostu enerjileri tercih eden İsveç %50 temiz enerji kullanmaktadır. İsveç'in doğal kaynakları arasında %70'lik bir yüz ölçüme sahip olan ormanlar vardır. Ormanların korunmasına ve ağaçlandırma çalışmalarına büyük önem verilmiştir.

Katı atıkların %99'u geri dönüşüm ve biyogaz üretiminde kullanılmaktadır. Fosil yakıtlara olan karbon bağımlılığını azaltmak için karbon salınım vergisi uygulamaktadır. İsveç Çevre Kurumunun 2020-2025 yılı için belirlediği çevre hedeflerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Temiz Hava
2. Sürdürülebilir Göl, Akarsu ve Sulak Alan Yönetimi
3. Tarım Arazileri
4. Ekolojik Şehirler
5. Kirleticilerin Önlenmesi
6. Küresel İklim Değişimini Önleme
7. Sürdürülebilir Ormancılık

OKUMA METNİ

STOCKHOLM'UN (Stokholm) ÇEVRE DOSTU SEMTİ: "HAMMARBY SJÖSTAD"

Hammarby Sjöstad, özellikle çöplerin ve suyun geri dönüşümü için sunduğu çözümlerle başkent Stockholm'un "**çevre dostu semti**" olarak biliniyor. Yaklaşık 1 milyon nüfuslu Stockholm'de 19 bin kişinin yaşadığı semtte, sokakta park etmiş arabalar ya da çöp kutularına rastlamak imkansız çünkü bu semtte arabalar için evlerin altına yapılmış park yerleri, çocuklar için parklar ve oyun alanları, çöp geri dönüşümü için merkezler ve hava basıncıyla işleyen belli bir merkeze bağlanan renkli çöp boruları, hatta organik atıklardan elde edilen biyogazla çalışan otobüsler bulunuyor.

Hammarby Sjöstad, birçok ülkenin özellikle yerel yönetimlerinin "**çevre dostu**" özelliğiyle dikkatini çekiyor. İsveç, bu semtte oluşturulan çöp atık ve geri dönüşüm sistemini bazı ülkelere ihraç etmiş bile. Barselona, Kopenhag, Taipei (Taipi) ve Lizbon gibi şehirler, Hammarby Sjöstad'daki çöp atık ve geri dönüşüm altyapısını örnek alan ve aynı sistemi uygulayan şehirlerden sadece birkaçı.

Kaynak: T.C. Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı

1.4. ÇEVRE SORUNLARINI ÖNLEMEDE BİREYE DÜŞEN GÖREVLER

Çevreyi koruma adına bütün sorumluluğu devletten beklemek yanlış olur. Bireylerin de çevreyi korumak onu güzelleştirmek için sorumluluk alması gerekmektedir. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak hepimizin hakkı olduğu gibi onu sağlamak için yine herkesin duyarlı olması gerekir çünkü içinde yaşadığımız dünya sadece bizim değil aynı zamanda gelecek kuşakların da yaşam alanıdır.

Bireylere düşen görev ve sorumlulukları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Görsel 2.5 Su tasarrufu

- Çevre bilinci oluşturmak için eğitime okul öncesi dönemden başlamalıdır.
- Su ve enerji tasarrufu sağlanmalıdır.
- Katı atıklar özelliklerine göre depolanmalıdır. (cam, şişe, kâğıt vs.)
- Biten pillerin ayrı bir yerde toplanması sağlanmalıdır.
- Mümkün olduğunca araba kullanımı azaltılmalıdır.
- Kanalizasyonlar genişletilmeli ve taşması önlenmelidir.
- Yere çöp atılmamalıdır.
- Çöplerden sızan sularla canlıların zarar görmemesi sağlanmalıdır.

1. UYGULAMA

Aşağıdaki ifadelerin doğru olanların karşısına "D" yanlış olanların karşısına "Y" yazınız.

1. Çevre bilincini oluşturmada en etkili yöntem eğitimidir. (.....)
2. Gelişmiş ülkeler çevreyi korumaya daha çok önem vermektedir. (.....)
3. Toprak sınırlı doğal kaynaklar arasında değildir. (.....)
4. Çevre yönetimi konusunda sadece devlet etkili olmalıdır. (.....)
5. Beşerî birtakım olaylar, doğal afetlerin oluşmasına neden olmaktadır. (.....)
6. Şelaleler, mağaralar ve tipik yer şekilleri ortak miras olarak kabul edilir. (.....)
7. Katı atıkları özelliklerine göre toplamak, çevre için alınacak önlemlerden biridir. (.....)
8. Türkiye Çevre Vakfı 1978 yılında kurulmuştur. (.....)

1.5. ÇEVRESEL ÖRGÜTLER

Uluslararası ve yerel çevre örgütleri çevre sorunlarını önleyen, kamuoyu oluşturarak halka bilinçlendirici ve yönlendirici telkinlerde bulunan ve çeşitli çevre projeleri hazırlayarak bunları sunan yapılardır.

Çevre Kuruluşu	Kurulduğu Yıl	Amacı ve Etkinlikleri
Uluslararası Doğayı Koruma Birliği(IUCN)	1948	Biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak için, nesli tükenmekte olan hayvan türlerine dikkat çekmek.
Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)	1961	Dünya'nın doğal dengesini korumak ve insanın doğa ile uyumlu yaşamasını sağlamak.
Greenpeace	1971	Ekolojik ortamın devamlılığını sağlamak, çevre kirliliğini önlemek.
Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)	1972	Çevrenin korunması ve çevre sorunlarını önleme amacıyla uluslararası işbirliği yapmak.
Avrupa Çevre Ajansı	1990	Üye ülkelerde çevre politikaları geliştirmek.

Türkiye'de de bazı çevre kuruluşları bulunur. TEMA, ÇEKÜL, DHKD, TÇV ve TURMEPA bu kuruluşlardan bazılarıdır.

TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma ve Tanıtma Vakfı): 1992 yılında kurulmuş olup doğal varlıkların korunması, erozyonla mücadele ve çevre sevgisinin topluma anlatılması temel amaçları arasındadır. Vakfın yaptığı ağaçlandırma çalışmaları ve çölleşme ile mücadelesi ülkemizde önemli bir yere sahiptir.

ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı): Çevreyi koruma adına çok sayıda çalışmaları bulunan vakıf kent, havza ve ülke geneline göre projeler hazırlamaktadır. Çevreyi koruma, yaşatma ve değerlendirme ilkeleri vardır.

Görsel 8 Türkiye Çevre Koruma Vakfı

Görsel 9 TURMEPA

DHKD (Doğal Hayatı Koruma Derneği): 1975 yılında faaliyete geçen dernek, ülkemizin zengin bitki hayvan türleri ile doğal korunması için önlemler alınmasını hedefler.

TÇV (Türkiye Çevre Koruma Vakfı): 1978 yılında kurulan bu vakfın amacı, temiz ve düzenli bir çevrede yaşamayı hedefler, çeşitli çalışmalar ve yayınları ile bu amaçlar gerçekleştirmektedir.

TURMEPA: Gelecek nesillere yaşanabilecek bir çevre bırakabilmek, onları denizlerimize ekonomimize, sağlığımıza ve refahımıza katkılarından yararlanabilmelerini sağlamaktır. Kişisel sağlık, refah ve Türkiye'nin ekonomik geleceği için oluşan önemli riskler hakkında kamusal farkındalığı arttırmak, halkın deniz ve sahil çevresinin süregelen tahribatına karşı müsamaha göstermemeleri konusunda faaliyete geçmeleri için halkı teşvik etmek, denizlerin uzun süre korunmasını sağlamak için çocuklarda ve gençlerde çevre bilinci yaratmak, öncelikli tehdit altındaki deniz çevrelerini korumak ve Türkiye'nin uluslararası çevre kurallarını ve AB üyeliğinin gerektirdiklerini karşılamasını sağlamaktır.

1.6. ÇEVRE İLE İLGİLİ ANLAŞMALAR

Çevre sorunlarının küresel boyutlara ulaşması, sorunların çözümü için uluslararası çalışmaları zorunlu kılmıştır. Bu amaçla imzalanan anlaşmalar ve düzenlenen konferanslar bulunmaktadır.

Ramsar Sözleşmesi: 1971 yılında İran'ın Ramsar şehrinde imzalan bu sözleşmeye göre sulak alanların korunması temel hedef olmuştur. Türkiye bu sözleşmeye 1994 yılında imza atmıştır.

Rio Dünya Çevre Zirvesi: 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio (Rio de Jenerio) kentinde toplanan bu zirvede aşağıdaki sözleşmeler taraflarca imzalanmıştır.

- **Biyoçeşitlilik Sözleşmesi:** Bu sözleşmede biyoçeşitliliğin korunması temel amaç olarak belirlenmiştir.
- **Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi:** Aşırı kuraklık yaşayan ülkelerde çölleşme ile mücadeleyi ve çölleşmenin etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır.
- **İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi:** İklim değişikliklerine bağlı sorunların üstesinden gelmek için imzalanmıştır.

CITES: Nesli tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaret sebebiyle canlıların hayatta kalmalarını tehdit etmesini önlemek amacıyla ortaya atılmış bir sözleşmedir. 1973 yılında yürürlüğe giren bu sözleşme 183 ülke tarafından imzalanmıştır.

Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü: Ozon tabakasındaki seyrelmelerin önlenmesi ve ozon tabakasını incelten maddelerle ilişkin Montreal Protokolü imzalanmıştır. 1987 yılında imzalanan bu sözleşme ile uluslararası iş birliğini sağlamayı hedeflemiştir.

Habitat Konferansı: Yerleşim birimlerinin insanlar için sağlıklı, güvenli, adil ve yaşanabilir olmasını amaçlanmaktadır. Bu konferansın ilki Meksika'da, ikincisi ise 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirmiştir.

Bern Anlaşması: 1979 yılında Bern kentinde yapılan bu anlaşma ile Avrupa'daki yaban hayatını korumayı hedeflemiştir.

1.7. ORTAK DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRASA YÖNELİK TEHDİTLER

Doğal ve kültürel miraslar dediğimizde gelecek nesillere aktarılması gereken eşsiz doğal, kültürel ve tarihî güzellikler aklımıza gelmektedir. Doğal mağaralar, şelaleler, kaplıcalar, gayzer kuyuları ve tipik yer şekilleri doğal güzellikleri oluşturmaktadır. Tarihî hanlar, hamamlar, kümbetler, çeşmeler, ibadet yerleri, höyük alanları vs. kültürel mirasımız arasında bulunmaktadır. Dünya mirasları UNESCO tarafından belirlenmektedir.

Doğal ve kültürel mirasları tehdit eden başlıca unsurlar şunlardır:

- Ülkelerin bu değerleri korumak için gerekli önlemleri almaması,
- Doğal afetler,
- Ortak mirasları ziyarete gelen turist sayısının taşıma kapasitesinin üzerinde olması,
- Tarihî eser kaçakçılığı,
- Baraj yapımı ve madencilik,

Ortak Mirası korumak için neler yapılmalıdır?

- Devlet bütçesinden bu değerler için kaynak ayırmalıdır.
- Çevrenin kirlenmemesi için önlemler alınmalıdır.
- Turistik yerlerde gereğinden fazla tesis yapılmamalıdır.
- Yasal sınırlarla koruma tedbirler alınmalıdır.

ÖZET

✓ İnsan, yeryüzündeki serüveninde, diğer canlıların da yaşama hakları olduğunu, bu dünyayı onlarla paylaştığını unutmuştur. Doğada var olan her şey ekolojik döngüyü çalıştıran bir dişlidir. Doğadan uzaklaşan insan, yeryüzünde sınırlı olarak bulunan bütün yer altı ve yer üstü zenginlik kaynaklarını yalnız kendi çıkarları içinde kullanmaya ve kullanırken de yıkıp yok etmeye devam etmektedir. Ormanları tahrip ederek sel ve su taşkınlarına, toprak erozyonuna, kuraklığın artmasına, tarım alanlarının verimsizleşmesine, ekolojik dengenin bozulmasına, canlı türlerinin yok olmasına, küresel ısınma ve iklim değişmelerine kısacası sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda bir çok zararlara neden olmaktadır.

✓ Doğanın hassas olan dengesi, canlılar arasındaki enerji akışının sağlanmasına ve tabiatın taşıma kapasitesine bağlı olarak korunmaktadır. Enerji döngüsünün sağlanması bir canlının başka bir canlıyı yemesi yoluyla olmaktadır. Yeşil bitkilerden otçullara onlardan da etçiller geçerek enerji akışı devamlılığını sağlamış olmaktadır.

✓ İnsanoğlu ihtiyaçlarını karşılamak için çevreyi kullanmaktadır. Sürekli artan dünya nüfusu ve onun sınırsız ihtiyaçlarının karşılanması doğal kaynakların tükenmesine ve alternatif kaynaklara yönelmesine neden olmaktadır. Zaten hızla tükenen doğal kaynaklara bir de bilinçsiz kullanım eklenince kaynakların rezervleri iyice azalmaktadır. Çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma için doğal kaynağın sürdürülebilir olması önemlidir. Sürdürülebilir kaynakların varlığı hem bugünü hem de yarını kurtarma düşüncesi ile ortaya çıkan bir politikadır.

Çevre politikası çevre sorunlarının çözümüne yönelik yapılan adımların tümüne denir. Bu politikaların amacı insan sağlığını ve çevreyi korumayı hedeflemektedir. Örneğin çay tarımının yaygın olduğu yerlerde yamaçların taraçalar yapılarak tarıma açılması, suyun tutulmasını ve erozyon nedeniyle bozulan yamaç dengelerinin korunmasını sağlar.

- ✓ Çevreyi koruma adına bütün sorumluluğu devletten beklemek yanlış olur. Bireylerinde çevreyi korumak onu güzelleştirmek için sorumluluk alması gerekmektedir. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak hepimizin hakkı olduğu gibi onu sağlamak için yine herkesin duyarlı olması kaçınılmazdır çünkü içinde yaşadığımız dünya sadece bizim değil aynı zamanda gelecek kuşakların da yaşam alanıdır.
- ✓ Uluslararası bazı çevresel örgütler: Uluslararası Doğayı Koruma Birliği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Greenpeace, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Avrupa Çevre Ajansıdır. Türkiye’de de bazı çevre kuruluşları bulunur. TEMA, ÇEKÜL, DHKD ve TÇV, TURMEPA bu kuruluşlardan bazılarıdır.
- ✓ Doğal ve kültürel miraslar dediğimizde gelecek nesillere aktarılması gereken eşsiz doğal, kültürel ve tarihî güzellikler aklımıza gelmektedir. Doğal mağaralar, şelaleler, kaplıcalar, gayzer kuyuları, ve tipik yer şekilleri doğal güzellikleri oluşturmaktadır. Tarihî hanlar, hamamlar, kümbetler, çeşmeler, ibadet yerleri, höyük alanları vs. kültürel mirasımız arasında bulunmaktadır.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıda verilen ülkelerin hangisinde çevre bilinci diğerlerine göre daha fazla gelişmiştir?

- A) İngiltere
- B) Romanya
- C) Bosna-Hersek
- D) Suriye

2. Verilenlerden hangisi doğal çevrenin bozulmasında daha fazla etkilidir?

- A) Turizm sektörü
- B) Sanayileşme
- C) Yerleşme
- D) Ticaret

3. Aşağıdaki örgütlerden hangisi Türkiye' de kurulmamıştır?

- A) ÇEKÜL
- B) UNICEF
- C) TEMA
- D) TURMEPA

4. Türkiye'de erozyonla mücadele eden vakıf aşağıdakilerden hangisidir?

- A) ÇEKÜL
- B) UNICEF
- C) TEMA
- D) TÇV

5. Ekosistemde enerji akışının ilk basamağında aşağıdakilerden hangisi bulunur?

- A) Üreticiler
- B) Etçiller
- C) Hepçiller
- D) Ayrıştırıcılar

6. 1971 yılında imzalanan sulak alanların korunması konusunu ele alan sözleşme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Viyana Sözleşmesi
- B) Ramsar Sözleşmesi
- C) Çölleşmeye Mücadele Sözleşmesi
- D) Bern Anlaşması

7. Aşağıdakilerden hangisi çevre kirliliğini önlemek için alınacak tedbirler arasında yer almaz?

- A) Bacalara kirli havayı süzen filtrelerin takılması
- B) Deterjan kullanımının azaltılması
- C) Atık pillerin çöplerde toplanması
- D) Katı atıkların özelliklerine göre depolanması

8. Aşağıda verilenlerden hangisi ortak mirasımıza örnek olarak gösterilebilir?

- A) Vadiler
- B) Peribacaları
- C) Plato alanları
- D) Sahiller

9. Sınırlı kaynaklar arasında olan orman varlığının sona ermesi aşağıdakilerden hangisini en çok etkiler?

- A) Orman Sanayisini,
- B) Ekolojik dengeyi,
- C) Turizmi,
- D) Yerleşmeyi,

10. Aşağıda verilenlerden hangisi bir ülkenin çevre adına uygulayacağı politikalara örnek olur?

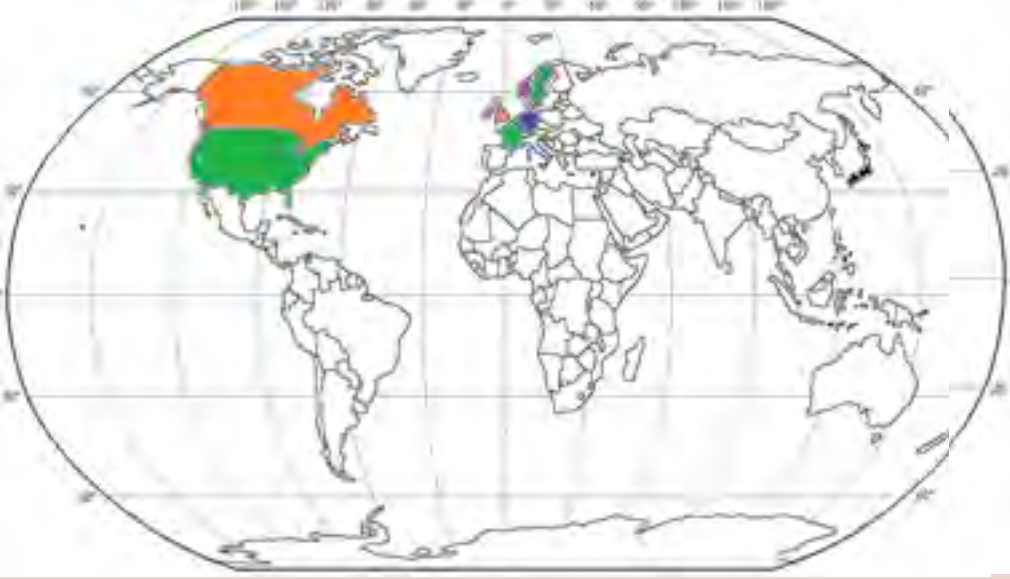
- A) İl merkezlerine hayvanat bahçesi açmak
- B) Park ve bahçe sayısını arttırmak
- C) Yaban hayatı korumak için yasal düzenlemeler yapmak
- D) Kirli suları kanalizasyonlardan akıtmak

11. Aşağıda verilenlerden hangisi dünya miraslarına yönelik tehlikeler arasında yer almaz?

- A) Avlanma yasağı
- B) Ortak mirasın yasalarla korunması
- C) Doğal afetlerle ortak mirasın zarar görmesi
- D) Barajların yapılması

UYGULAMALARIN CEVAPLARI

I. UYGULAMA

II. UYGULAMA

Aşağıdaki ifadelerin doğru olanların karşısına "D", yanlış olanların karşısına "Y" yazınız.

1. Çevre bilincini oluşturmada en etkili yöntem eğitimidir. (D)
2. Gelişmiş ülkeler çevreyi korumaya daha çok önem vermektedir. (D)
3. Toprak sınırlı doğal kaynaklar arasında değildir. (Y)
4. Çevre yönetimi konusunda sadece devlet etkili olmalıdır. (Y)
5. Beşerî bazı olaylar doğal afetlerin oluşmasına neden olmaktadır. (D)
6. Şelaleler, mağaralar ve yer şekilleri ortak miras olarak kabul edilir. (D)
7. Katı atıkları özelliklerine göre toplamak, çevre için alınacak önlemlerden biridir. (D)
8. Türkiye Çevre Vakfı 1980 yılında kurulmuştur. (Y)

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE 1.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6
C	C	D	A	B	D

DOĞRU SAYISI

YANLIŞ SAYISI

1. ÜNİTE 2.BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A	C	D	D	A	C	B	A	B	C	A

DOĞRU SAYISI

YANLIŞ SAYISI

2. ÜNİTE 1. BÖLÜM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A	B	B	C	A	B	C	B	B	C	B

DOĞRU SAYISI

YANLIŞ SAYISI

SÖZLÜK

A

- AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi.
- ağır metaller:** Kurşun, cıva, çinko gibi çevre açısından tehlikeli nitelik taşıyan metaller.
- asit yağmuru:** Kükürt oksitleri, azot oksitleri gibi hava kirleticilerinin havadaki su molekülleri ile birleşmesi sonucu oluşan asit yağışının yağmur hâlinde yeryüzüne inmesi.

B

- beslenme halkası:** Ekosistemlerin çeşitliliği, canlıların tür ve gen zenginliği.
- biyoçeşitlilik:** Bir organizmanın bir sonraki organizma için besin oluşturduğu organizmalar dizisi.
- BM:** Birleşmiş Milletler.

C- Ç

- coğrafi işaret:** Herhangi bir ülke, bölge ya da yöre gibi alanlara has ürünlerin yerelliğini koruyabilmek adına alınan yasal tedbirler.
- (ÇED) Raporu:** Yeni gelişmelerin ve projelerin çevreye olabilecek sürekli ya da geçici potansiyel etkilerinin sosyal sonuçları ve alternatif çözümleri de içine alacak biçimde analizi ve değerlendirilmesi.

D

- demografi:** İnsan topluluklarının istatistik karakteriyle ilgilenen sosyoloji ve antropoloji dalı. Özellikle toplam nüfus, yoğunluk, doğum ve ölüm oranları, göçler, evlilikler vb. olayları inceleyen bilim dalı.
- doğal radyasyon:** Esas olarak toprakta ve kayalarda ayrışan uranyumun yol açtığı, radon gibi gazlar çıkaran radyasyon.
- doğal kaynak:** Doğada bulunan ve doğal yollarla oluşan bütün canlı ve cansız varlıklar.

E

- ekoloji:** Canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı.
- ekosistem:** Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren ekolojik sistem.

F

- fosil yakıtlar:** Kömür, petrol ve doğal gaz gibi doğal organik yakıtların tümü

SÖZLÜK

G

gayrisafi milli

hasıla:

Bir ülkede bir yıl süresince üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarına göre hesaplanan değeri.

güzergâh:

Yol üstü uğranılacak, geçilecek yer.

H

hidrokarbon:

Yalnızca karbon ve hidrojen elementlerinden oluşan bileşik.

İ

inovasyon:

Üretim, pazarlama ve yönetim gibi mevcut işleyişi etkileyen her alandaki yenilikçi yaklaşımlar.

insani gelişmişlik

endeksi:

Ülkelerin refah seviyelerinin gelir düzeyi, sağlık ve bilgi kıstaslarına göre belirlendiği sistem.

istihdam:

Herhangi bir ülke, bölge ya da yöre gibi alanlara has ürünlerin yemelliğini koruyabilmek adına alınan yasal tedbirler.

J

jeopolitik:

Coğrafya, ekonomi, nüfus gibi unsurların bir devletin yönetim politikaları üzerindeki etkisi.

K

kentleşme:

Tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin gelişmesine dayalı olarak nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve kent alanlarının genişlemesi durumu ve süreci.

kabotaj:

Bir devletin kara suları ve limanlarında vatandaşlarına ve kendi bayrağını taşıyan gemilere tanıdığı ticaret ayrıcalığı.

Küçük Asya:

Anadolu.

kütle hareketleri:

Değişik hacimdeki yer kabuğu malzemesinin, suyun tetikleyici etkisiyle farklı oluşum şekillerinin kontrolünde, eğitim yönünde, yer çekimi etkisiyle düşey doğrultuda yer değiştirmesi

L

LNG:

Sıvılaştırılmış doğal gaz.

LPG:

Petrolün damıtılması sırasında elde edilen bütan ve propangazlarının sıvılaştırıldıktan sonra belirli oran da karıştırılma sıyla elde edilen likit petrol gazı.

SÖZLÜK

M

- metan:** Bataklık topraklarda, lağım sularında ve ayrıca kömür madenlerinde organik maddenin anaerobik koşullarda ayrışmasından oluşan, genellikle bataklık gazı olarak adlandırılan, doğal ve renksiz gaz.
- millî park:** Bilimsel ve estetik bakımdan ulusal ve uluslararası önemi bulunan, doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip alanlar.

N

- NASA:** Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi.

P

- plantasyon tarımı:** Tropikal kuşakta ticari amaçla çok geniş alanlarda bir veya birkaç çeşit ürün yetiştirmeye dayalı tarım metodu.
- plankton:** Daha çok deniz ve göl sularında bulunan ancak mikroskopla görülebilen canlı varlıkların tümüne verilen ortak ad.

R

- rafineri:** Arıtım evi, ham petrolün işlenip daha kullanışlı petrol ürünlerine dönüştürüldüğü üretimlik.

S

- sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı:** Doğal kaynaklardan faydalanmada onların özelliklerini koruyarak en iyi sonuçların alınmasını sağlayan uygulamaları kapsayan kullanım türü.
- sürdürülebilir kalkınma:** Ülkelerin doğa ve insana ait kapasiteleri ile ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını dengeleyecek şekilde yürütülen kalkınma şekli.

T

- taşıma kapasitesi:** Belli bir zaman ve alanda hayvanlar ve/veya insanların en fazla sayıda tüketim seviyelerini destekleyebilen doğal şartları.

U

- UNEP:** Birleşmiş Milletler Çevre Programı.
- UNESCO:** Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H. Z., & Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(19).

Akengin, H. (2015). Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.

Arnold, D. (1995). Coğrafi Keşifler Tarihi. (O. Bahadır, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Atalay, İ. (1999) Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya. İzmir: Ege Üniversitesi.

Atalay, İ. (2008). Ekosistem Etolojisi ve Coğrafyası. İzmir: Meta Yayınları.

Atalay, İ. & Mortan, K. (2006). Türkiye Bölgesel Coğrafyası. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Çınar, Ö. (2013). Çevre Kirliliği ve Kontrolü. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çomak, H., Sancaktar, C., & Yıldırım, Z. (2015). Enerji Diplomasisi. İstanbul: Beta Yayınları.

Demir, A. (1981). Çağdaş Teknolojik Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik Etkileri.

Ankara: Ankara Üniversitesi

Doğanay, S., & Alım, M. (2016). Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası. Ankara: Pegem Akademi.

Ercoskun, Ö. Y., & Karaaslan, Ş. (2009). Geleceğin Ekolojik ve Teknolojik Kentleri. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 3(3).

Ferro, M. (2002). Sömürgecilik Tarihi/ Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl- 20. Yüzyıl. (M. Cedden, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Gautier, C. (2014). Petrol, Su ve İklim. (Genç. S, Çev.) Ankara: Tübitak Popüler Bilim Yayınları.

Günel, K. (2004). Coğrafyanın Siyasi Gücü. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Hacısalihoğlu, İ. Y. (2001). Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Hook, P. (2015). Çevre Terimlerinin Küçük Kitabı. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Hoşgören, M. Y. (2014). Jeomorfoloji Terim Sözlüğü. İstanbul: Çantay Yayınevi.

İnat, K., Duran, B., & Ataman, M. (2016). Dünya Çatışmaları-Çatışma Bölgeleri ve Konuları (Cilt 1-2)Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

KAYNAKÇA

İzıbrak, R. (1992). Coğrafya Terimleri Sözlüğü. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kanat, M. H. (Dü.). (2016). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Keleş, R. (2000). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

Kemaloğlu, M. (2012). Kafkasya Tarihi Geçmiş, Etnik Dini Yapısı ve Terekeme (Karapapah) Türkleri. Akademik Bakış Dergisi(32).

Kılıç, R. (24-30 Mayıs 2008). Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim ve Kültür Meseleleri. Türk Dünyası Bilimler Kongresi, (s. 99-108). Kırgızistan.

Mason, A. (2013). Doğa Karşısında İnsan. (E. Bademci, Çev.) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Özey, R. (2017). Jeopolitik. Ankara: Pegem Akademik.

Özgüç, N. (2003). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. Çantay Kitabevi.

Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2014). Coğrafya Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özsağır, A., & Akın, A. (2012). Hizmet Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi.

Sosyal Bilimler Dergisi, 11(41), 311-331.

Ritser, G. (2011). Küresel Dünya. (Pakdemir, M, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sarıbaş, M. (2016). Ormanlık Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Savaşçı, D. (2017). Küresel İnovasyon Endeksi. Adana Sanayi Odası.

TDK İktisat Terimleri Çalışma Grubu. (2011). İktisat Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2004). Beşerî Coğrafya/ İnsan, Kültür, Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2016). Ekonomik Coğrafya/ Küreselleşme ve Kalkınma. Çantay Kitabevi: İstanbul.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Bu kitapta yer alan görseller tasarımcı firma tarafından telif hakkı ödenerek satın alınmıştır.

GENEL AĖ KAYNAKÇASI

- <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
<https://www.botas.gov.tr/>
<http://csb.gov.tr/iletisim>
<http://www.tika.gov.tr/tr>
<file:///C:/Users/H%C3%9CLYA%20YAVUZ/Downloads/2018-Yilina-Girerken-Turkiye-ve-Dunya-Ekonomisi.pdf>
<http://www.nasa.gov/feature/goddard/2017/gert-atlantic-ocean>
(E.T: 18.09.2018)
www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8139/ZBK.pdf
(E.T: 18.09.2018)
<http://wdi.worldbank.org/table/4.2> (E.T: 16.09. 2018)
<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Transit-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (E.T: 28.08.2018)
<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> (E.T: 8.08.2018)
<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>
(E.T: 15.08.2018)
<http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Anlasmalar.pdf> (E.T: 28.06.2018)
<https://www.cites.org/eng/disc/parties/index.php> (E.T: 28.06.2018)
<http://ozone.unep.org/> (E.T: 28.09.2018)
<https://www.cbd.int/rio/> (E.T: 28.09.2018)
<http://www.riopavilion.org/> (E.T: 28.09.2018)
<https://www.ab.gov.tr/43195.html> (E.T 03/10/2018)

TÜRKİYE HARİTASI

